

Студија за СПА туризам во Република Северна Македонија

Изработиле

Работен тим од ТУРИСТИКА Скопје: Дејан Методијески, Оливер Филипоски, Емилија Тодоровиќ, Милена Талеска, Чедомир Димовски, Нако Ташков, Кристијан Џамбазовски, Никола Цуцулески, Младен Мицевски.

Фотографии: Катлановска бања, Дебарски бањи, Негорска бања, Бања Банско.

Дизајн: Стојан Каевски

Лектор: Толе Белчев

Република Северна Македонија

Министерство за економија

Republika e Maqedonisë së Veriut

Ministria e Ekonomisë

Сектор за туризам и угостителство
Departamenti i turizmit dhe hotelierisë

Напомена: Оваа студија е изработена според Програмата за развој на туризмот за 2019 година. Мислењата и ставовите наведени во оваа содржина не ги одразуваат секогаш мислењата и ставовите на Министерството за економија на Република Северна Македонија

ЛИСТА НА СКРАТЕНИ НАЗИВИ	4
АПСТРАКТ	4
ВОВЕД.....	5
МЕТОДОЛОШКА РАМКА НА ИЗРАБОТКА НА СТУДИЈАТА.....	6
I. СВЕТСКИ ТРЕНДОВИ ВО СПА ТУРИЗМОТ	8
1. Историски развој на спа туризмот.....	8
2. Регионална дистрибуција на спа туризмот во светот.....	12
3. Меѓународни искуства поврзани со спа туризмот.....	18
II. ПОТЕНЦИЈАЛНИ НА СПА ТУРИЗМОТ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА	22
1. Статистички податоци поврзани со туризмот во бањските центри	25
2. Законодавна рамка	28
3. Стратешки документи	29
4. Преглед и состојба на бањските центри во Република Северна Македонија.....	30
4.1. Бањски центри кои нудат спа услуги	31
4.2. Бањски центри без понуда на спа услуги	47
III. МЕРКИ И ПРЕПОРАКИ ЗА ПОНАТАМОШНИ АКТИВНОСТИ.....	57
1. Мерки и препораки за усогласување на законската регулатива.....	57
2. Мерки и препораки за идна промоција на бањските центри	57
3. Потенцијални локации за изградба на бањски центри.....	58
4. Потенцијални локации за поставување на инфо табли и патокази	60
ПРИЛОЗИ	62
ЛИТЕРАТУРА.....	63

ЛИСТА НА СКРАТЕНИ НАЗИВИ

UNWTO	United Nations World Tourism Organization
ESA	European Spas Association
АППТ	Агенција за промоција и поддршка на туризмот
GWI	Global Wellness Institute
UNDP	United Nations Development Programme
FECC	The Federation of European Carnival Cities
ЛЕР	Локален економски развој

АПСТРАКТ

Спа туризмот, како специфичен вид на туризам во светски рамки бележи постојан пораст и претставува значаен дел од туристичката понуда на голем број земји. Во оваа студија, направена е анализа на потенцијалите на бањските центри кои се наоѓаат на различни локации во Република Северна Македонија, како би се согледале перспективите за иден развој на спа туризмот во земјата. Преку истражувањето, утврдена е постоечката состојба на спа туризмот во земјата, а овој документ ја подобрува недоволната информираност за потенцијалот на спа туризмот и неговата промоција. Студијата, истовремено отвора можност за нови инвестиции во нашата земја за овој вид на туризам преку избор на локации за изградба на нови спа центри.

Основната цел на оваа студија е туристичка валоризација на бањските центри и начините и мерките за нивно подобро вклучување во туристичката понуда. Специфична цел на студијата претставува мапирање, фотографирање и издвојување на бањските центри како потенцијални туристички атракции, со предлози за идни локации за изградба на нови спа центри.

Студијата, покрај туристичката валоризација на бањските центри, дава мерки и препораки за понатамошни активности поврзани со работењето на бањските центри, како нивната промоција, усогласување и подобрување на законската регулатива и поставување на соодветна туристичка сигнализација.

Според Светската Туристичка Организација при Обединетите Нации (UNWTO), доаѓањата на туристи во 2018 година на меѓународно ниво ја достигнале бројката од 1.400 милиони. Туристичката потрошувачка изнесувала 1.700 милијарди американски долари, а туристичката индустрија учествува со 10% во глобалниот бруто домашен производ. Секој десетти вработен човек во светот, е вработен во овој сектор.

Како во светски рамки, така и во нашата земја, статистиката поврзана со туризмот во изминатите декади бележи константен пораст. Во Република Северна Македонија, податоците поврзани со бројот на туристи и остварени ноќевања во 2018 година се следните:

- » бројот на туристите изнесува 1 126 935, од кои 37.2% се домашни туристи, а 62.8% се странски туристи
- » бројот на ноќевањата во 2018 година изнесува 3 176 808, од кои 53% отпаѓаат на домашните туристи, а околу 47% на странските туристи.

Спа туризмот претставува еден од видовите туризам кои има значаен удел во современите светски тенденции. Спа туризмот, можеме да го дефинираме како посета и престој во специјализирани објекти кои даваат можност за лекување и релаксација преку користењето на термалната вода.

Скратеницата „спа“, произлегува од првите букви на зборовите од латинската фраза „Salus Per Aquam“, што во превод означува „здравје преку вода“. Исто така, во англискиот јазик, зборот „spa“ означува термален извор, бања, место каде луѓето ја користат термоминералната вода за лекување преку капење или пиење на истата.

Прегледот на релевантната современа литературата поврзана со туризмот за потребите на оваа студија, покажа дека, постојат повеќе автори во меѓународни рамки, кои се занимаваат со спа туризмот и публикувале стручна литература од оваа област во различни земји. Во светот, формирани се голем број на континентални и регионални организации кои се занимаваат со спа туризам и публикуваат статистички податоци поврзани со оваа дејност. Поради оваа причина, во студијата се користат меѓународни искуства и податоци од Глобалниот велнес институт, Европската спа асоцијација, примери на промоција на бањски центри од страна на Националната туристичка организација на Словенија и други.

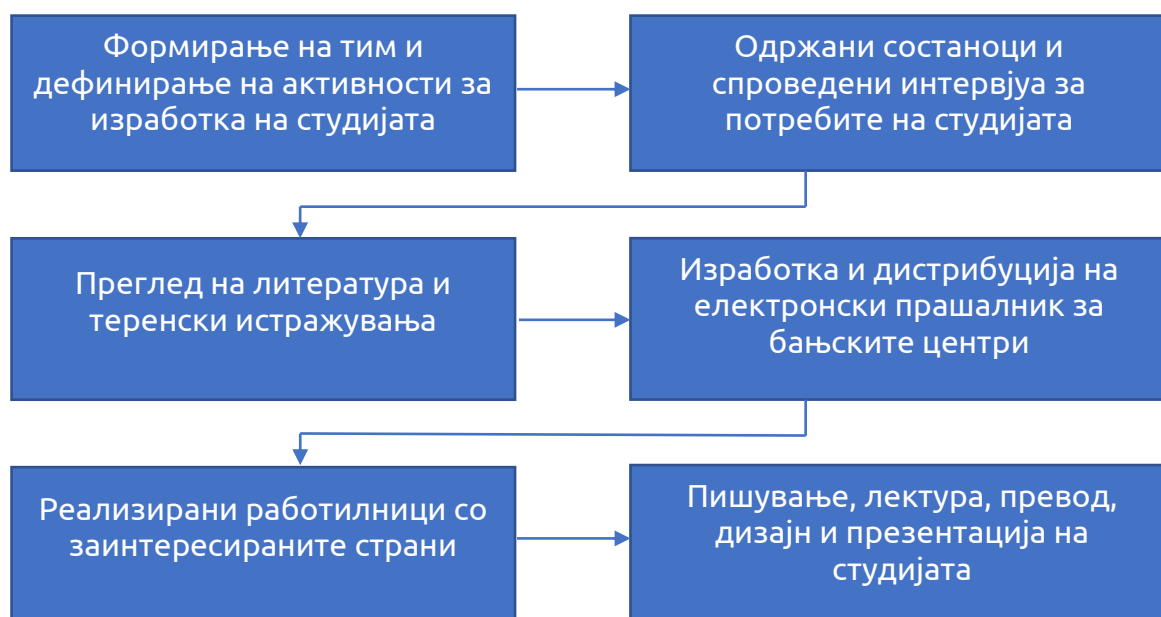
Земајќи ги предвид современите начини и забрзано темпо на живеење, потребите од бањски туризам и спа центри за возобновување и подобрување на здравјето и релаксација на туристите, како и зголемената побарувачка во овој сектор, во годишната програма за развој на туризмот на Република Северна Македонија за 2019 година, подготвена од страна на Министерството за економија вклучена е изработка на студија за спа туризам во Република Северна Македонија како туристичка дестинација. Основната цел на оваа студија е изготвување на туристичка валоризација на неискористените објекти во сопственост на Република Северна Македонија во осумте плански региони, начините и мерките за нивно вклучување во туристичката понуда и промоција на истите. Главните цели на студијата е туристичка валоризација на бањските центри и начините и мерките за нивно вклучување во туристичката понуда преку подобрување на промоцијата, усогласување на законската регулатива, туристичка сигнализација и изработка на предлози за идни локации за изградба на нови спа центри.

МЕТОДОЛОШКА РАМКА НА ИЗРАБОТКА НА СТУДИЈАТА

Целта на оваа студија е да се направи анализа, мапирање и туристичка валоризација на бањските центри кои се наоѓаат на различни локации во Република Северна Македонија. За потребите на студијата, користена е соодветна методологија која произлегува од специфичните цели, односно позиционирање на бањските центри како туристички атракции, нивна промоција, усогласување на законска регулатива и презентација на потенцијални локации за изградба на нови спа центри.

Студија за спа туризам во Република Северна Македонија е значаен документ кој ги посочува потенцијалите и можностите за туристичко развој на спа туризмот и бањските центри во земјата. Чекорите кои беа преземени при изработката на студијата и активности кои беа реализирани се следните: Формирање на тим и дефинирање на активности за изработка на студијата; Одржани состаноци и спроведени интервјуа за потребите на студијата (Министерства, општини, НВО); Преглед на литература и теренски истражувања; Изработка и дистрибуција на електронски прашалник за бањските центри; Реализирани работилници со заинтересираните страни; и Пишување, лектура, превод, дизајн и презентација на студијата.

Дијаграм 1. Чекори во изработка на студијата

При изработката на студијата користени се различни истражувачки методи и инструменти како: анализа на содржината на европски и светски студии поврзани со спа туризмот; анализа на законската регулатива поврзана со туристичката, угостителска и здравствената дејност; анализа на статистички извештаи поврзани со угостителството и туризмот; квалитативни истражувања (работилници со претставници на бањските центри); спроведување на неструктурирани интервјуа со претставници на локална самоуправа, бањски центри, Министерства; креативно размислување; теренско истражување на постоечките бањски центри со фотограмирање и посета на потенцијални локации за спа центри; кабинетска анализа на релевантна литература, библиографија и интернет извори; картографска анализа и мапирање на објектите; дизајн, дистрибуција и анализа на електронски прашалник за бањските центри и др. Студијата е изработена согласно постоечката туристичка политика во нашата земја, консултирајќи ги соодветните планови, програми и стратегии на национално, регионално и локално ниво, како и постоечката законска регулатива.

За потребите на студијата користени се секундарни извори на податоци преку консултирањето на релевантна литература од областа на туризмот и здравството, како и

интернетот. Користејќи го интернетот собрани се материјали како национални стратегии и потстратегии за развој на туризмот, регионални и општински програми за развој, закони кои се директно и индиректно поврзани со туризмот и здравство за потребите на оваа студија, кои се анализирани во истражувањето. Главниот метод кој се користи во секундарното истражување е анализа на содржината. Анализа на содржината е истражувачка метода која се користи за систематска оцена на содржината на појавата која се истражува, во нашиот случај содржината на законската регулатива и стратешките документи, како и туристичките потенцијали на бањските центри.

Примарните податоци кои се собрани преку истражувањето поврзано со оваа студија, доаѓаат од електронскиот прашалник и теренските истражувања. Исто така, одржаните состаноци и работилници, како и спроведените неструктурирани (неформални) интервјуа, доведоа до собирање на податоци кои помогнаа при изработката на прашалникот. За потребите на студијата, со претставници на бањските центри и Групацијата на бањи во рамки на Здружението на угостителство и туризам при Стопанската комора на Република Северна Македонија беше направена работилница во која беа објаснети целите на студијата. На оваа работилница, бањските центри ги дадоа своите препораки кои се составен дел од студијата за спа туризам. Електронскиот прашалник кој е даден во прилог, се користеше како основа за собирање на податоци за бањските центри и истиот беше поставен на електронската платформа google drive со кратко објаснување на целите на студијата. Истиот содржи 16 прашања и беше испратен по електронски пат до бањските центри и успешно одговорен од страна на истите. На основа на одговорените прашалници и податоците кои ги добивме од страна на бањските центри, во студијата се опфатени 4 бањски центри кои нудат спа услуги, 3 бањски центри кои немаат спа услуги и 5 нови локации кои имаат потенцијал за изградба на спа центри. Теренските истражувања од страна на истражувачкиот тим беа реализирани во текот на неколку месеци. Беше направена посета на сите бањски центри и потенцијални локации за спа центри, а објектите беа фотографирани. Преку теренското истражување, директно можеа да се соберат реални податоци за моменталната состојба, туристичките капацитети и сообраќајната поврзаност на објектите, како и да се посетат природните и културните вредности кои се наоѓаат во околина на објектите.

Во целокупниот процес на изработка на студијата, реализирани се неколку координативни состаноци со претставници од Министерството за економија – Сектор за туризам и угостителство. На овие состаноци, претставниците од Министерството беа брифирани со тековните и идни активности поврзани со студијата, како истите би дале препораки и насоки за успешна реализација на истражувањето.

Во студијата е направена туристичка валоризација на бањските центри во Република Северна Македонија кои се составен дел од понудата на спа туризам во земјата. За сите бањски центри, даден е опис на туристичкиот капацитет, локација, природни и културни вредности во близина, сообраќајна поврзаност и друго. На основа на собраните податоци од примарните и секундарните истражувања за потребите на студијата, дадени се мерки и препораки за понатамошни активности поврзани со бањските центри, како усогласување на законската регулатива, промоција, туристичка патна сигнализација и потенцијални локации за изградба на нови спа центри од страна на инвеститори, кои би ја зголемиле понудата на спа туризам и би довеле до креирање на специфичен туристички производ во Република Северна Македонија.

I. СВЕТСКИ ТРЕНДОВИ ВО СПА ТУРИЗМОТ

Спа туризмот претставува посета и престој во специјализирани објекти кои даваат можност за лекување и релаксација преку користењето на термалната вода. Тој е директно поврзан со користењето на термоминералните води. Во ова поглавје од студијата, обработен е материјалот поврзан со историскиот развој на спа туризмот, регионалната дистрибуција на спа туризмот во светот и меѓународните искуства поврзани со спа туризмот.

1. Историски развој на спа туризмот

Релевантните истражувања ширум светот, покажуваат дека термалната вода започнала да се користи за здравствени цели уште во VI век пр. н.е. Откритијата на археолозите од Азија, ни укажуваат на податокот, дека термалните води се користеле за бањање уште пред 5000 години. Слична е ситуацијата и на другите континенти како Северна и Јужна Америка (Индијанците), Африка (Египќаните), Блискиот Исток, Австралија и Европа (Грците и Римјаните). Во Источна Европа, луѓето ги користеле термалните води за бањање и други потреби повеќе илјадници години. Во Европа Римјаните го имаат оставено најголемото наследство од бањи во териториите кои биле дел од нивната империја. Посетителите кои престојувале во бањите во тоа време не само што уживале во благодетите на водата, туку имале и разни форми на забава, па затоа се организирале театарски претстави, атлетски натпревари и фестивали кои се одржувале во местата каде биле лоцирани бањите. Во соседна Бугарија, традицијата да се користат лековитите својства на минералните водите најпрво започнала од Траките, кои биле познати по нивното користење во лекувањето.

Во Република Северна Македонија археолошките истражувања покажуваат дека термалните води за капење се користени најпрво од Римјаните, а подоцна и од Турците кои биле познати почитувачи на бањите.

Римската бања во градот Бат во Англија, претставува една од главните туристички атракции на градот која привлекува над милион туристи во текот на годината.

Како вулкански активна земја, во Јапонија постојат повеќе стотици термоминерални извори кои се користат за бањање и медицински причини од страна на посетителите. Традиционалните бањи во Јапонија се нарекуваат онсени, а првиот Балнеолошки институт во оваа земја е отворен на Универзитетот Кјушу во 1931 година.

Градот Ротоура во Јапонија е познат по своите извори на термоминерална вода кои извираат и може да се забележат низ целата територија на градот.

На територијата на бившиот Советски Сојуз, во најголем дел и денешна Русија, постојат над 3500 бањски центри. Во САД постојат 115 термални бањи и повеќе од 1800 извори на термална вода, а првиот Хидротерапевтски институт во оваа земја бил отворен во 1851 година во Њујорк. Најразлични се видовите на користење на термалните води, од изградба на аква паркови, како Бешенова во Словачка, уредувањето за туристички цели на термалните езера, како Хевиз во Унгарија, туристичките атракции и зачуваните Римски Бањи како што е примерот со Хамам Есалине во Алжир, Бат во Англија и др. Интересен е податокот дека, во 1553 година во Венеција била отпечатена првата книга за Европските бањи во која биле наведени повеќе од 200 бањи.

Во белгиското гратче Спа, термалниот туризам започнал да се развива од XVIII век, а својот подем го бележи во средината на XIX век кога е изградена туристичката инфраструктура видлива и до денес. Слична е состојбата и во други држави во Европа како Италија, Германија и др.

Разгледница од белгискиот град Спа. Вакви слични разгледници во нашата земја имаме од Дебарските бањи кои датираат од првата половина (30-тите години) на минатиот век

Историски погледнато, својот најголем развој термалниот туризам го доживува во втората половина на XIX век, за кое влијание укажуваат повеќе фактори како индустријализацијата, развојот на сообраќајот, економската состојба и др. Во Шпанија, на пример, во 1816 година, Шпанскиот крал Фернандо VII, донел декрет со кој бањите во оваа земја се задолжуваат да имаат медицински и административен персонал кој ќе ги опслужува посетителите. Кралската елита во Англија, во текот на XVIII и XIX век постојано ги посетувала бањските центри во Челтенхам и Ламингтон, а овие центри претставувале важни места за комуницирање и остварување на состаноци на кои се дискутирало за политички, економски и социјални теми.

Во Србија, Врњачката Бања го започнува својот развој во втората половина на XIX век, кога започнуваат да се градат првите вили, хотели и угостителски објекти за посетителите.

Бањските центри во Србија биле место каде кралските фамилии го поминувале својот одмор, а во 1914 година е донесен првиот Закон за бањи. Ова само го потврдува стојалиштето дека во овој дел од историскиот развој, во спа туризмот во најголем дел учествувале туристи од богатата социјална елита, а во помал дел од посиромашните слоеви и локалното население. Во овој период, за да се потврдат лековитите својства на бањите и медицинските процедури кои се извршувале во нив, лекари и професори од водечките универзитети во тоа време извршувале голем број истражувања и публикувале трудови во кои се истакнувале медицинските бенефити од користењето на термоминералната вода. Од друга страна, во овој период се објавени повеќе патеписи, книги и туристички водичи поврзани со бањските центри во Европа, а една од првите во која се опишуваат бањите во Англија е издадена во 1841 година. Научните истражувања поврзани со користење на термоминералната вода резултирале со организирањето на Првиот меѓународен балнеолошки конгрес кој се одржал во Будимпешта во 1937 година.

Памуккале е една од најпознатите туристички атракции во Турција

По Втората светска војна, спа туризмот, како и конвенционалниот туризам започнува да го развива својот потенцијал и да бележи постојан развој, како во зголемување на бројот на туристи и ноќевања, така и во зголемување на бројот и квалитетот на спа услуги кои се нудат во бањските центри, подобрување на материјалната база и туристичката инфраструктура, воведување на анимација на туристите, нови производи и слично.

Лекувањето, превентивата, рехабилитацијата и рекреацијата во природните лекувалишта носат во бањските центри нови услуги и производи и повисок квалитет. Термоминералните води се користат за релаксација, капење, инхалација, а дел од нив за пиење, облога со кал и други процедури.

2. Регионална дистрибуција на спа туризмот во светот

Капењето во термоминерални извори претставува пазарен сегмент кој е во развој, бидејќи во светски рамки се забележува константен пораст на потрошувачите кои бараат да се поврзат со природата, да се запознаат со културните традиции и да ги следат алтернативните начини за подобрување и обнова на здравјето, рехабилитација и превенција. Следејќи ги овие трендови, кои произлегуваат од забрзаното темпо на модерното живеење, приватните инвеститори како и владите во многу земји инвестираат во овој сектор. Владите во земјите со долги традиции на користење на бањи за капење, овој вид услуга ја промовираат како клучна спа туристичка понуда. Тие инвестираат во реновирање и повторно отворање на застарени и претходно затворени бањи, како и надградба на стандардите на услугите и обука на персоналот, за да може се исполнат очекувањата на меѓународните туристи.

Глобалниот велнес институт (Global Wellness Institute - GWI) ја дефинира индустријата на бањски центри (термоминерални извори) како севкупност од претпријатија кои остваруваат приходи од велнес, рекреативно и терапевтско користење на водите кои имаат посебни лековите својства. Во согласност со оваа дефиниција, се проценува дека во светски рамки постојат 34 057 установи (бањски центри) кои располагаат со термоминерални извори во 127 земји. Се проценува, дека овие установи оствариле приход од 56,2 милијарди долари во 2017 година, а во нив биле вработени околу 1,8 милиони вработени.

Табела 1. Бањски центри со спа услуги и без спа услуги и остварени приходи, 2017

Бањски центри	Број на објекти	Приходи (милијарди долари)	Просечни годишни приходи по објект
Со спа услуги	8816	371.1	4.202.972
Без спа услуги	25241	19.1	756.825
Вкупно – Индустрија на бањски центри	34057	56.2	1.648.904

Извор: Global Wellness Institute (2018) Global Wellness Economy Monitor. Miami: Global Wellness Institute.

Поголемиот дел од бањските центри се традиционални објекти за капење, пливање и користење на лековитите својства на термоминералната вода. Својата работа ја насочуваат кон локалните пазари и наплатуваат релативно ниски цени и такси за користење на водата. Околу 1/4 од центрите се со повисок степен на развој, имаат туристичка инфраструктура, насочени се кон туристите и нудат различни спа услуги како додадена вредност. Овие центри кои нудат спа услуги имаат многу поголем удел во приходите во индустријата на бањски центри (66%) наспроти бањските центри кои не нудат спа услуги (34%), а исто така забележуваат и поголем раст на приходите (просечен годишен раст од 7,4% наспроти 0,5 за оние без спа услуги, во текот од 2015-2017 година).

Глобалниот велнес институт, прави поделба на неколку региони за бањски центри и спа туризам во светот, а тоа се следните:

- » Европа: 21,7 милијарди долари – приходи, 5 967 објекти
- » Северна Америка: 0,7 милијарди долари – приходи, 302 објекти
- » Азија и Пацифик: 31,6 милијарди долари – приходи, 25916 објекти
- » Латинска Америка и Кариби: 1,6 билиони долари – приходи, 1406 објекти
- » Супсахарска Африка: 0,08 милијарди долари – приходи, 50 објекти
- » Среден Исток и Северна Африка: 0,4 милијарди долари – приходи, 416 објекти

Светските региони за бањски центри и спа туризам во светот се: Европа, Азија и Пацифик, Латинска Америка и Кариби, Супсахарска Африка, Среден Исток и Северна Африка.

Табела 2. Број на бањски центри и остварени приходи по региони (2015 и 2017 година)

Регион	Број на објекти		Приходи (во милијарди долари)	
	2015	2017	2015	2017
Азија и Пацифик	20146	25916	29.23	31.60
Европа	5613	5967	19.74	21.73
Латинска Америка и Кариби	1148	1406	1.20	1.60
Северна Америка	237	302	0.57	0.73
Среден Исток и Северна Африка	324	416	0.24	0.41
Супсахарска Африка	39	50	0.06	0.08
Вкупно	27507	34057	51.04	56.16

Извор: Global Wellness Institute (2018) Global Wellness Economy Monitor. Miami: Global Wellness Institute.

Регионалната дистрибуција на бањски центри е силно концентрирана во Азија и Пацифик и Европа, како одраз на вековната историја на заздравување и релаксација базирана на водата, во овие два региони. Заедно, Азија и Пацифик и Европа, учествуваат со 95% од приходите во индустријата на бањски центри и со 94% од остварените приходи.

По овие два региона, следува регионот Латинска Америка и Кариби, потоа регионите Среден Исток и Северна Африка, Северна Америка, а најмал процент на учество во светски рамки според број на објекти и остварени приходи има регионот Супсахарска Африка.

Табела 3. Топ 20 пазари на бањски центри според број на објекти и остварени приходи, 2017

Земја	Број на објекти	Приходи (милијарди долари)	Ранг во 2017
Кина	3900	17501.1	1
Јапонија	20972	12795.5	2
Германија	1265	7151.9	3
Русија	838	3667.2	4
Италија	768	1718.3	5
Австрија	181	961.1	6
Унгарија	546	793.2	7
Бразил	207	718.0	8
Шпанија	293	683.1	9
Полска	203	674.5	10
Турција	295	667.3	11
САД	280	631.0	12
Чешка	131	627.8	13
Франција	175	627.7	14
Швајцарија	73	479.5	15
Словенија	86	451.0	16
Словачка	116	439.8	17
Тајван	251	434.5	18
Исланд	154	432.6	19
Јужна Кореја	108	336.1	20

Извор: Global Wellness Institute (2018) Global Wellness Economy Monitor. Miami: Global Wellness Institute.

Од табелата погоре, можеме да забележиме дека во топ 20 пазари на бањски центри според број на објекти и остварени приходи, приматот го држи Кина. По неа, следуваат Јапонија, Германија, Русија и Италија.

Бањата Сечењи која се наоѓа во Будимпешта е еден од најголемите бањски центри во Европа и претставува важна туристичка атракција на градот.

Регионалната статистика за спа туризмот и бањските центри во регионот Европа, според истражувањата на GWI ги покажува следните податоци:

- » Број на претпријатија во Индустијата на бањски центри 5967
- » Приходи на претпријатија во Индустијата на бањски центри 21,7 милијарди долари
- » Вработувања во Индустијата на бањски центри 438 424

Табела 4. Топ 10 пазари на бањски центри во регионот Европа, 2017

Земја	Број на претпријатија	Приходи (милиони долари)
Германија	1265	7151.9
Русија	838	3667.2
Италија	768	1718.3
Австрија	181	961.1
Унгарија	546	793.2
Шпанија	293	683.1
Полска	203	674.5
Турција	295	667.3
Чешка	131	627.8
Франција	175	627.7

Извор: Global Wellness Institute (2018) Global Wellness Economy Monitor. Miami: Global Wellness Institute.

Регионалната статистика за спа туризмот и бањските центри во регионот Азија и Пацифик, според истражувањата на GWI ги покажува следните податоци:

- » Број на претпријатија во Индустијата на бањски центри 25916
- » Приходи на претпријатија во Индустијата на бањски центри 31,6 милијарди долари
- » Вработувања во Индустијата на бањски центри 1 244 661

Луѓето ги користат бањите, така што природното лекување има забележително место во здравствената заштита, а тоа го потврдува сè поголемата посетеност на бањските центри. Поради оваа причина здравствената служба е заинтересирана за унапредување на бањските центри, а со тоа и стопанството (туризмот, угостителството, трговијата, сообраќајот).

Табела 5. Топ 10 пазари на бањски центри во регионот Азија и Пацифик, 2017

Земја	Број на претпријатија	Приходи (милиони долари)
Кина	3900	17501.1
Јапонија	20972	12795.5
Тајван	251	434.5
Јужна Кореја	108	336.1
Нов Зеланд	120	285.2
Филипини	153	70.7
Австралија	42	68.1
Виетнам	32	23.7
Индонезија	46	22.9
Тајланд	58	16.9

Извор: Global Wellness Institute (2018) Global Wellness Economy Monitor. Miami: Global Wellness Institute.

Регионалната статистика за спа туризмот и бањските центри во регионот Северна Америка, според истражувањата на GWI ги покажува следните податоци:

- » Број на претпријатија во Индустријата на бањски центри 302
- » Приходи на претпријатија во Индустријата на бањски центри 0,7 милијарди долари
- » Вработувања во Индустријата на бањски центри 10660

Табела 6. Топ 10 пазари на бањски центри во регионот Северна Америка, 2017

Земја	Број на претпријатија	Приходи (милиони долари)
САД	280	631.0
Канада	22	97.1

Извор: Global Wellness Institute (2018) Global Wellness Economy Monitor. Miami: Global Wellness Institute.

Регионалната статистика за спа туризмот и бањските центри во регионот Латинска Америка и Кариби, според истражувањата на GWI ги покажува следните податоци:

- » Број на претпријатија во Индустријата на бањски центри 1406
- » Приходи на претпријатија во Индустријата на бањски центри 1,6 милијарди долари
- » Вработувања во Индустријата на бањски центри 57576

Табела 7. Топ 10 пазари на бањски центри во регионот Латинска Америка и Кариби, 2017

Земја	Број на претпријатија	Приходи (милиони долари)
Бразил	207	718.0
Аргентина	179	251.3
Мексико	587	216.0
Коста Рика	45	140.2
Чиле	78	87.1
Уругвај	32	68.4
Перу	44	39.8
Еквадор	50	22.8
Колумбија	52	21.1
Гватемала	18	8.3

Извор: Global Wellness Institute (2018) Global Wellness Economy Monitor. Miami: Global Wellness Institute.

Регионалната статистика за спа туризмот и бањските центри во регионот Среден Исток и Северна Африка, според истражувањата на GWI ги покажува следните податоци:

- » Број на претпријатија во Индустијата на бањски центри 416
- » Приходи на претпријатија во Индустијата на бањски центри 0,4 милијарди долари
- » Вработувања во Индустијата на бањски центри 20324

Табела 8. Топ 10 пазари на бањски центри во регионот Среден Исток и Северна Африка, 2017

Земја	Број на претпријатија	Приходи (милиони долари)
Тунис	126	189.9
Израел	6	66.5
Алжир	181	45.4
Иран	46	34.3
Мароко	18	29.6

Извор: Global Wellness Institute (2018) Global Wellness Economy Monitor. Miami: Global Wellness Institute.

Регионалната статистика за спа туризмот и бањските центри во регионот Супсахарска Африка, според истражувањата на GWI ги покажува следните податоци:

- » Број на претпријатија во Индустијата на бањски центри 50
- » Приходи на претпријатија во Индустијата на бањски центри 0,08 милијарди долари
- » Вработувања во Индустијата на бањски центри 1130

Табела 9. Топ 10 пазари на бањски центри во регионот Супсахарска Африка, 2017

Земја	Број на претпријатија	Приходи (милиони долари)
Јужна Африка	29	58.2
Етиопија	4	7.1
Намибија	3	5.9
Мадагаскар	4	4.1

Извор: Global Wellness Institute (2018) Global Wellness Economy Monitor. Miami: Global Wellness Institute.

3. Меѓународни искуства поврзани со спа туризмот

Меѓународните искуства поврзани со спа туризмот кои можеме да ги земеме како позитивни примери и практики се повеќе на број. Здружувањето на бањските центри во национални, регионални, континентални асоцијации допринесува за развој на спа туризмот.

Европска спа асоцијација. Според Европската спа асоцијација (www.europeanspas.eu), во Европа постојат над 1400 бањски центри, со 10 000 објекти во кои работат околу 750 000 луѓе. Европската спа асоцијација (European Spas Association - ESA) е создадена во 1995 год. во Брисел, а во неа членуваат 21 членка од 20 европски земји. Со цел да се постигне соработка и остварување на интересите на европските спа центри, асоцијацијата ги има воспоставено следните цели:

- » Да ја следи и анализира состојбата на бањите и здравствените установи во поединечните членки од европските земји;
- » Да се стимулира размената на искуство, најдобрите практики и „know-how“;
- » Да произведува и да развива производи и програми за здравје и благосостојба, како и стратегии за превенција и рехабилитација за сите жители во Европа;
- » Да ги воспостави, да ги промовира и да ги подобрува стандардите во сите бањи и здравствени установи во рамките на Европа;
- » Да стимулира истражувања во спа центрите;
- » Да се дефинираат и да се усогласат заеднички програми за обука и курсеви и да се утврди професионалната структура на европската спа индустрија;
- » Да се воспостави рамка за соработка и маркетинг можности за нејзините членки и др.

ESA има изработено и прифатено свои стандарди за квалитет во услужувањето во европските спа центри и издава сертификати кои се признати од страна на туроператорите и здравственото осигурување во Европа. Овие стандарди се изработени на основа на повеќе од 1000 критериуми за квалитет и сигурност на медицинското користење на водата, базените за пливање, сауните, дијагностиката, видовите на третмани, менаџментот со квалитет, човечките ресурси, приготвувањето и видовите на храна, сместувањето, околината, животната средина и другите дополнителни објекти во спа центрите.

Карлови Вари. Развојот на спа туризмот на локално ниво, односно од аспект на интегрирана понуда на туристички услуги и производи на ниво на дестинација, можеме да го претставиме преку примерот на дестинацијата Карлови Вари.

Спа туризмот е широко распространет низ европските земји, а интересен пример за производи кои можат да се купат и придонесуваат за локалниот економски развој во една туристичка дестинација која развива ваков вид туризам е Карлови Вари. Зависно од интересот на туристите, вкусот и финансиските можности, постојат неколку сувенири и производи кои можат да бидат купени во Карлови Вари:

- » Аквила Аквалинеа е комплета линија на козметика за лице и тело која е направена од изворска вода од Карлови Вари, ретки минерали и други активни состојки кои се содржани во оваа линија. Оваа линија нуди комплетен избор на лосиони за чистење на лице, тоници, креми за навлажнување и негување на лицето, креми против стареење на кожата, пилинг гелови за туширање, анти-целулитни креми и др. Овие производи се направени од Острава - локална компанија, и овие производи можат да бидат пронајдени речиси во секоја аптека низ Чешка;

» Бехеровка, билен ликер. Доколку туристите сакаат да пробаат горко-сладок вкус тогаш шише Бехеровка би бил вистинскиот подарок. Овој пијалак е направен од околу 20 видови билки и други состојки по рецепт кој го знае само потесниот круг на потомците на првиот производител на Бехеровката – Јан Бехер. Во центарот на Карлови Вари се наоѓа и музејот на Јан Бехер и првата фабрика на Бехеровка. Во Чешка речиси и да нема домаќинство во кое нема барем едно шише Бехеровка;

» Карловарски обланди – вафли се, исто така, симбол на Карлови Вари. Во далечната 1856 год., Карел Реитенбергер почнал да ги произведува и нивниот облик и вкус до денес не се променети. Се произведуваат во најразлични вкусови (чоколадо, ванила, лешник, кокос, јаболко итн.) во која било продавница за сувенири или, пак, уличните тезги во секое време можат да се купат свежи или спакувани во унифицирани кутии, како би можеле посетителите да си понесат за дома како сувенир;

» Карловарски чаши за термална вода. Овие чаши секако се симбол на градот, бидејќи е невозможно да прошетате низ Карлови Вари, а да не ги забележите овие чаши во секоја продавница или, пак, едноставно, секој посетител на Карлови Вари кој се шета на променадата може да биде забележан со ваква чаша полна со изворска топла вода во раката. Овие порцелански чаши се специјално дизајнирани, така што ги задржуваат температурата и CO₂.

Карлови Вари е спа дестинација која се наоѓа во Чешка и во текот на цела година е посетувана од страна на голем број на туристи.

Погоре посочените примери за раздвижување на локалната економија преку користењето на бенефитите на термоминералната вода, правилниот маркетинг и имиџот на туристичката дестинација, ни укажуваат на потребата од вакви активности и кај бањските центри во нашата земја. Овие активности би оделе во прилог на развој на спа туризам и збогатување на туристичката понуда и туристичкото искуство на посетителите на бањите во Република Северна Македонија.

Промоција на спа туризмот во Словенија. Промоцијата на спа туризмот и бањските центри на национално ниво е од големо значење за неговиот развој. Преку примерот на Националната туристичка организација на Словенија, можеме да забележиме, дека оваа земја на својата официјална веб страна (www.slovenia.info) има посветено сериозно внимание на бањските центри и нивната правилна промоција.

Бањскиот центар Чатеж во Словенија е еден од најпознатите спа дестинации во земјата.

На својата официјална веб страна, Словенија се промовира како дестинација на води и бањи. Презентирани се бањските центри кои се наоѓаат во земјата, преку поделба на:

- » Здравствени ресорти кои нудат третмани
- » Превенција и медицински велнес
- » Велнес
- » Аква забава и забавни паркови со термални води

Менаџмент на бањските центри. Менаџментот на бањските центри со современите услови на развој на спа туризмот е од огромно значење за развојот на овој вид на туризам. Работниот процес во бањските центри е многу хетероген. Во него се соединуваат процеси од здравствен карактер, сместување (хотелиерство), ресторанство (подготовка и сервирање на храна за гости), дополнителни услуги и заштита.

Здравствениот дел во бањата се извршува од страна на лекари со одделни специјализации од областа на медицината. Бањата поседува и помошен медицински персонал кој е потребен за успешно вршење на работата во овој дел, како и соодветна инфраструктура и опрема. Во овој дел спаѓа и користењето на дополнителни спа услуги.

Сместувачкиот дел на бањските центри е од големо значење, бидејќи треба да ги исполнува современите стандарди и треба да ги земе предвид гостите кои можат да имаат и различни потреби, односно услови за сместување и движење од хотелскиот до здравствениот дел.

Ресторанскиот дел во бањските центри е мошне важен елемент. Тоа се однесува на успешното и ефикасно извршување на работите во приготвувањето на квалитетна и здрава исхрана според потребите на гостите и правилно и квалитетно сервирање и служење на гостите.

Менаџментот на бањските центри опфаќа процеси од здравствен карактер, сместување (хотелиерство), ресторанство (подготовка и сервирање на храна за гости), дополнителни услуги и заштита.

Дополнителните услуги и анимациските програми и дополнителни активности кои се наменети за исполнување на слободното време на туристите варираат во зависност од туристичката инфраструктура и човечкиот потенцијал на бањските центри.

Во современи услови на живеење, кои се карактеризираат со брз индустриски развој, динамично техничко-технолошки промени, како и модернизација и урбанизација на населените места, сè повеќе доаѓа до израз нарушувањето на квалитетот на животната средина. Затоа, голем број жители од вакви средини имаат потреба да посетат средини во кои нема загрозување. Бањските центри се простори во кои грижата за заштита на природата е првокласна. Со заштита ќе се овозможи тие да ја одржат автентичноста на природата и да бидат посетени во голема мерка. Ако бањските простори ги загубат вредностите, нивното користење ќе се маргинализира.

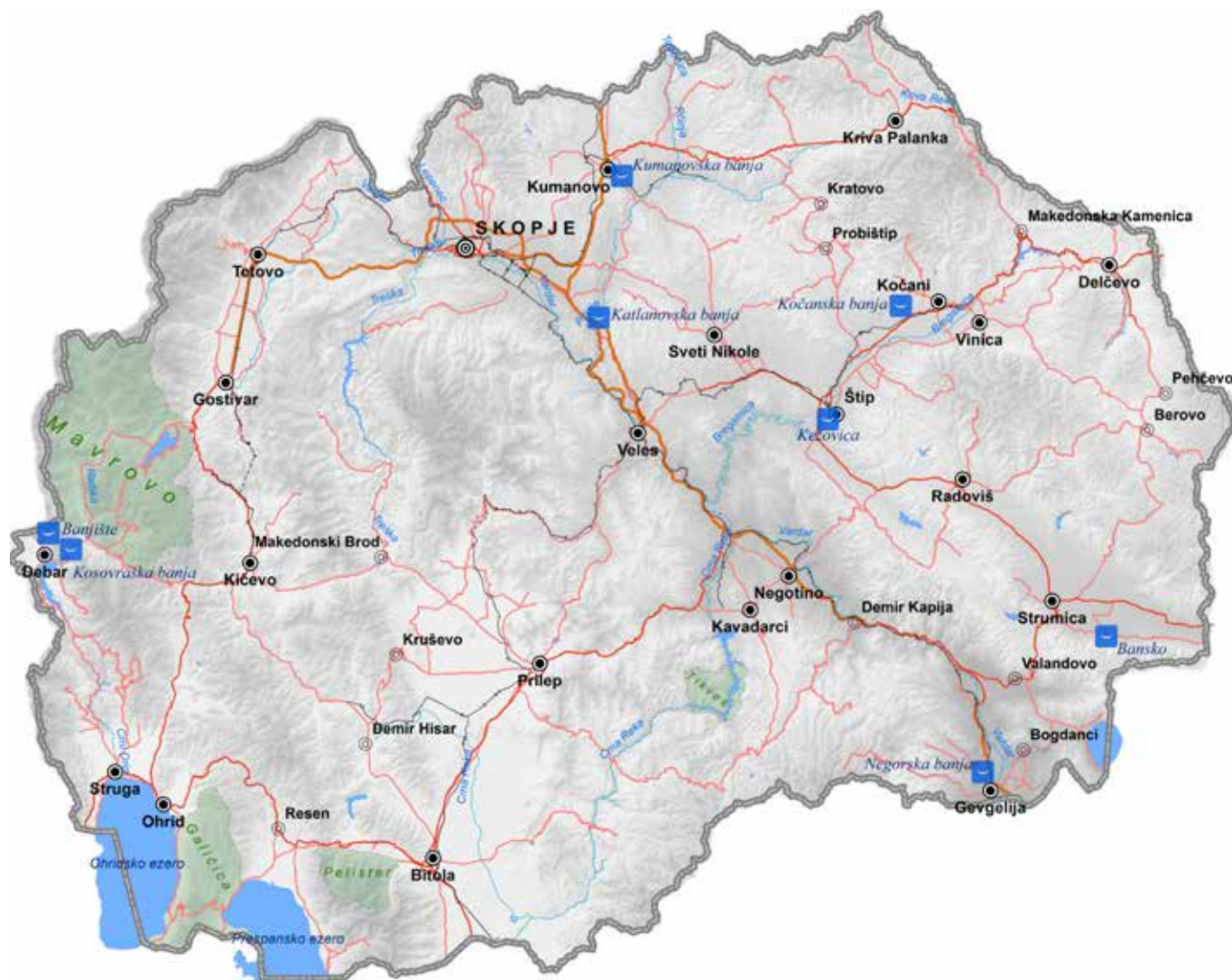

II. ПОТЕНЦИЈАЛНИ НА СПА ТУРИЗМОТ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Бањските центри се такви туристички мотиви кои ги привлекуваат туристите со хидролошките карактеристики изразени пред сè од хемискиот и минералошкиот состав и со термичките особини, како и штедроста на изворите која обезбедува минимални услови за нивно користење. Во Република Северна Македонија, според Законот за минерални сировини, термоминералните води се подземни води кои се одликуваат со зголемена температура (над 20°C) и минерализација (поголема од 0,5 грама на литар).

Меѓу природните ресурси со епитет на изразита погодност за задоволување на туристичките потреби во Република Северна Македонија припаѓаат и термоминералните води. На просторот кој го опфаќа земјата (25 713 км²) се наоѓаат повеќе вакви хидрографски објекти. Бројот на термоминерални извори во нашата земја е над шеесетина, а за туристички и здравствени потреби, односно бањски центри се користат 8. Од нив 5 нудат спа услуги (Дебарски бањи – Косоврасти и Бањиште, Катлановска, Негорска и Бања Банско), а 3 немаат понуда на спа услуги (Кумановска, Кежовица и Кочанска бања). Во вторите спаѓа и бањата во с. Бање (Кочанска), која во моментот не е функционална. Кумановската бања работи само сезонски, а бањата Кежовица во текот на целата година.

Во земјата постојат и неколку извори на термална вода кои се користат од страна на посетители и туристи, како бањата во с. Стрновац, но немаат медицински персонал и објекти за сместување, туку само базен и тушови за капење. Исто така, постојат неколку потенцијални локации за изградба на бањски центри.

Табела 10. Преглед на бањските центри во Република Северна Македонија

	Име на бањата	Местоположба	Регион	Штедрост на изворите	Температура на водата
1	Банско	с. Банско	Југоисточен	52 л/сек	72С°
2	Негорска	с. Негорци	Југоисточен	8 л/сек	42С°
3	Дебарски Бањи	с. Бањиште с. Косоврасти	Југозападен Југозападен	20 л/сек 30 л/сек	38С° 40С°
4	Кочанска	с. Бања	Источен	65 л/сек	64С°
5	Кежовица	с. Ново Село	Источен	36 л/сек	64С°
6	Катлановска	с. Катланово	Скопски	5,6 л/сек	56С°
7	Кумановска	с. Проевци	Североисточен	2.5 л/сек	30.4С°

Од табелата може да се забележи дека поголемиот број од бањите (5) во Република Северна Македонија се наоѓаат во источниот дел на земјата, две се лоцирани во западниот дел и една во централниот дел.

Покрај бањските центри, во Република Северна Македонија постојат значаен број на хотели и спа центри кои нудат специјализирани спа услуги на посетителите и туристите.

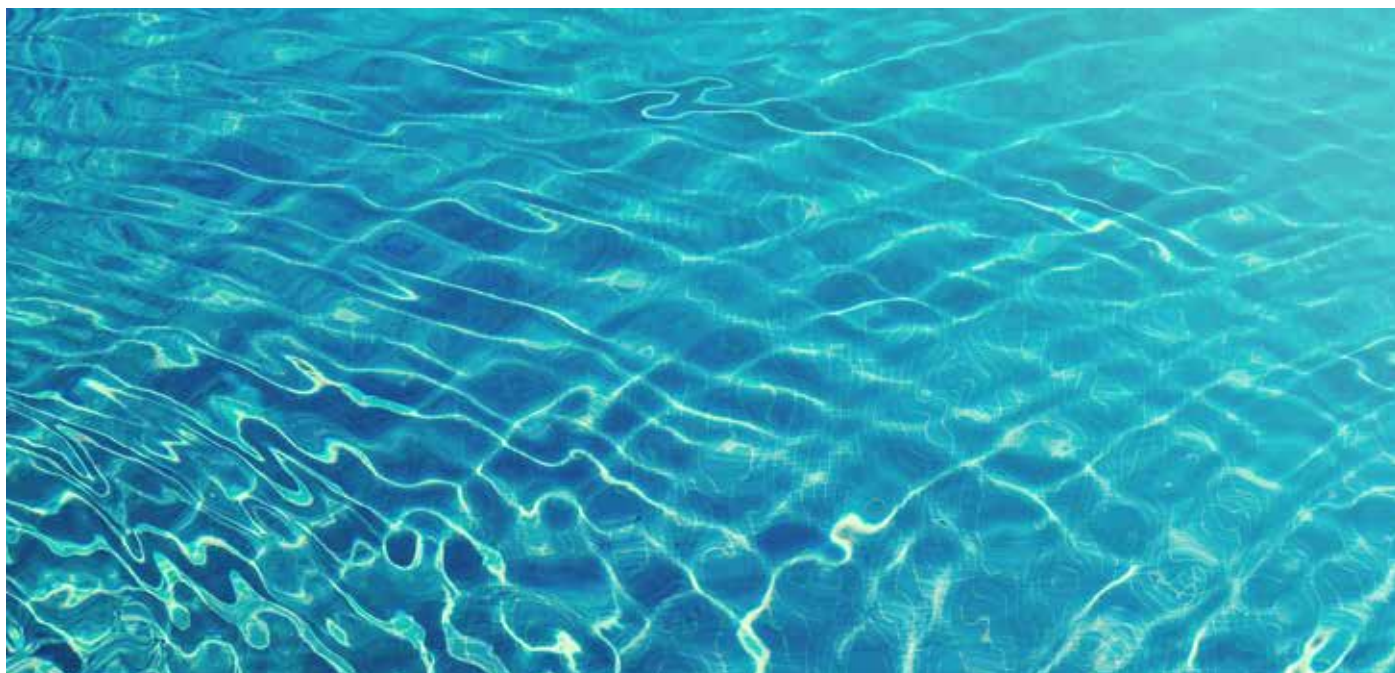
Регионалната дистрибуција на хотели кои нудат спа услуги во Република Северна Македонија е следната: Скопски регион 11, Југозападен регион 6, Источен 4, Полошки 3, Пелагониски, Југоисточен и Вардарски по 2, а Североисточен 1 хотел со понуда на спа услуги. Вкупно во земјата, постојат 31 хотели кои нудат спа услуги. Покрај хотелите кои нудат спа услуги, во земјата постојат специјализирани објекти со изградена инфраструктура и намена за спа услуги како: Ендомак, Силуете, Асеана Ројал Спа, Бабор Бјути Спа, Блисс Бјути Центар & Спа, Диор спа, Аура спа & бјути центар, Скај Велнес во склоп на Џевахир Скај Сити, Синерџи Фитнес & Спа и др.

Табела 11. Регионална дистрибуција на хотели кои нудат спа услуги во Република Северна Македонија

Хотел	Град	Регион
1. Moderna Apartments Spa and Restaurant	Демир Капија	Вардарски
1. Gardenia Hotel & Spa	Велес	Вардарски
1. Hotel Epinal - SPA & Casino	Битола	Пелагониски
1. Panorama Hotel & Spa	Крушево	Пелагониски
1. Aleksandar Palace Hotel & Spa 2. Bushi Resort & Spa 3. DoubleTree By Hilton Skopje 4. Garden Spa Boutique Hotel 5. Hotel Panoramika Design & Spa 6. Hotel Russia 7. Park Hotel & Spa 8. Solun Hotel & Spa 9. Stone Bridge Hotel 10. TCC Grand Plaza Hotel 11. Marriott Hotel	Скопје	Скопски
1. Tino Hotel & Spa 2. Inex Olgica Hotel & Spa 3. Unique - Resort and Spa 4. Aleksandar Villa & Spa	Охрид	Југозападен
1. Hotel Izgrev Spa & Aquapark 2. Mirage Hotel & Spa	Струга	Југозападен
1. Hotel Ramada Plaza	Гевгелија	Југоисточен
1. Hotel Sirius Spa and Wellness	Струмица	Југоисточен
1. Central Hotel, Fitness and Spa	Виница	Источен
1. Aurora Resort & Spa	Берово	Источен
1. White Stone	Радовиш	Источен
1. Hotel Gogov	Пехчево	Источен
1. Etno Selo Timcevski	Куманово	Североисточен
1. Hotel Radika	Маврово	Полошки
1. Agropolog Hotel & Spa 2. NB Hotel & Spa	Тетово	Полошки

Извор: Официјалните веб страни на објектите за сместување.

1. Статистички податоци поврзани со туризмот во бањските центри

Обемот и структурата на туристичкиот промет ќе ја согледаме преку доаѓањата и ноќевањата на туристи во бањските центри. Обемот и структурата на туристичкиот промет најдобро ја изразуваат развојната димензија на бањскиот туризам во нашата земја. Тие го изразуваат нивото на посетеност и престој, а преку нив можеме да го утврдиме и просечниот престој.

Табела 12. Доаѓања на туристи во бањските места 2010-2018

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Вкупно за РСМ	586241	647568	663633	701794	735650	816067	856843	998841	1126935
Вкупно за бањските места	28574	27441	27430	28405	29532	29169	28276	32189	31244
Домашни туристи	24688	23401	23826	24380	25534	25533	24525	28227	26778
Странски туристи	3886	4040	3604	4025	3998	3636	3751	3962	4466

Извор: Државен завод за статистика (2019) Статистички годишник на Република Северна Македонија 2019, Туризам во Република Северна Македонија 2008-2018. Скопје: Државен завод за статистика.

Од Табела 12 може да се забележи дека во анализираниот период од 2010 до 2018 година, бројот на туристи во Република Северна Македонија (РСМ) е во постојан пораст. Кажано со бројки, во последните 9 години бројот на туристи се зголемил за околу 92%. Бројот на туристи пак, кои ги посетиле бањските места во истиот период бележи благ пораст од 9.3%. Од вкупниот број туристи во 2010 година, бањските места ги посетиле 28574 туристи или 4.8%, а во 2018 година, 31244 туристи или 2,8%. Очигледно е дека незначителен е процентот на туристи кои ги посетуваат бањските места во рамките на вкупниот број туристички движења во земјава, што пред сè се должи на непостоењето долгорочна стратегија за развој на бањскиот туризам, незначителни инвестиции во бањските центри, слабата промоција итн. Исто така од табелата може да се види и дека 85-86% од туристите кои ги посетиле бањските места се домашни, а само 14-15% странски туристи, што значи дека во иднина треба да се преземат чекори за подобрување на квалитетот на услугите во бањите и проширување на нивниот асортиман, како и да се осмисли промотивна стратегија за привлекување на странските туристи.

Табела 13. Ноќевања на туристи во бањските места 2010-2018

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Вкупно за РСМ	2020217	2173034	2151692	2157175	2195883	2394205	2461160	2775152	3176808
Вкупно за бањските места	216526	220640	216516	222362	224374	215541	227919	245074	237551
Домашни туристи	189324	193274	190749	195665	199159	192750	201781	217064	206804
Странски туристи	27202	27366	25767	26697	25215	22791	26138	28010	30747

Извор: Државен завод за статистика (2019) Статистички годишник на Република Северна Македонија 2019, Туризам во Република Северна Македонија 2008-2018. Скопје: Државен завод за статистика.

Во Табела 13 е прикажан бројот на остварени ноќевања во РСМ и во бањските места.

Имено, во анализираниот период од 2010 до 2018 година, бројот на вкупните ноќевања што ги оствариле туристите во нашата земја континуирано се зголемувал и истиот за 9 години се зголемил за околу 57%, а бројот на остварени ноќевања во бањските места во истиот период се зголемил за 9.7%. Од вкупниот број ноќевања низ годините, домашните туристи остварувале од 86-88%, а странските туристи од 12-14%. Како што споменавме и претходно, носителите на туристичката политика во земјата треба да преземат сериозни чекори за подобрување на туристичката понуда во бањите и нејзино промовирање како на домашниот, така и на меѓународниот туристички пазар.

Табела 14. Просечна должина на престој во бањските места 2010-2018

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Просечно за РСМ	3.45	3.36	3.24	3.07	2.98	2.93	2.87	2.78	2.82
Просечно за бањските места	7.6	8.04	7.89	7.83	7.60	7.39	8.06	7.61	7.60
Домашни туристи	7.67	8.26	8.0	8.03	7.80	7.55	7.15	7.69	7.72
Странски туристи	7.0	6.77	7.15	6.63	6.31	6.27	6.97	7.07	6.88

Извор: Државен завод за статистика (2019) Статистички годишник на Република Северна Македонија 2019, Туризам во Република Северна Македонија 2008-2018. Скопје: Државен завод за статистика.

Во Табела 14 е даден приказ на просечната должина на престојот во бањските места во периодот од 2010 до 2018 година. Може да се констатира дека просечната должина на престој на анализираниот период изнесува 7.7 дена, што е високо над просечната должина на престој на туристите во РСМ која во изминатиот период изнесувала 3.01. Тоа пред сè се должи на специфичностите на бањскиот туризам поврзани со времетраењето на терапевтските и медицинските третмани на посетителите. Домашните туристи во бањските места во просек престојувале 7.76 дена, а странските туристи 6.78 дена.

Табела 15. Доаѓања на туристи по видови места во 2018 година

Доаѓања на туристи	Домашни	Странски	Вкупно
Република Северна Македонија	419590	707345	1126935
Скопје	35379	303695	339074
Бањски места	26778	4466	31244
Планински места	43362	22019	65381
Езерски места	256255	247918	504173
Други места	57816	129247	187063

Извор: Државен завод за статистика (2019) Статистички годишник на Република Северна Македонија 2019, Туризам во Република Северна Македонија 2008-2018. Скопје: Државен завод за статистика.

Табела 16. Ноќевања на туристи по видови места за 2018 година

Ноќевања на туристи	Домашни	Странски	Вкупно
Република Северна Македонија	1685273	1491535	3176808
Скопје	56371	509441	565812
Бањски места	206804	30747	237551
Планински места	99085	40827	139912
Езерски места	1235085	629491	1864576
Други места	87928	281029	368957

Извор: Државен завод за статистика (2019) Статистички годишник на Република Северна Македонија 2019, Туризам во Република Северна Македонија 2008-2018. Скопје: Државен завод за статистика.

Во Табелите 15 и 16 е прикажан бројот на туристи и остварените ноќевања во РСМ по видови места во 2018 година. Од вкупно 1126935 туристи, 30% го посетиле главниот град, 2.8% ги посетиле бањските места, 5.8% ги посетиле планинските места, 44.7% ги посетиле езерските места и 16.6% другите места. Структурата покажува дека дури 70.4% од туристите се одлучиле за езерските места и главниот град, а најмала е посетеноста на бањските места. Речиси исти показатели има и кај бројот на остварени ноќевања. Имено, од вкупно 3176808 остварени ноќевања во земјата во 2018 година, 58.7% се остварени во езерските места, што се должи на главната мотивација на патувањата (одмор), а останатите ноќевања се распределени на следниот начин: 17.8% се во Скопје, 7.5% во бањските места, 4.4% во планинските места и 11.6% во останатите места во земјата. Од табелите може да се констатира дека во РСМ приматот во однос на бројот на туристи и остварени ноќевања во имаат главниот град и езерските места, а останатите дестинации, особено бањските места бележат слаба посетеност. Имајќи ги во предвид природните потенцијали на земјата за развој на бањски туризам, неопходни е преземање итни мерки како од страна државата, така и од страна на сите заинтересирани субјекти за креирање квалитетна развојна стратегија за бањски туризам, врз чија основа ќе се привлечат капитални и други инвестиции и ќе се креира туристички производ со кој РСМ ќе се претстави на меѓународниот туристички пазар.

2. Законодавна рамка

Постоечката законска регулатива во Република Северна Македонија која е во интерес на оваа студија, можеме да ја поделиме на директно поврзана со туризмот и индиректно поврзана со туризмот.

Анализата на законската регулатива која е дадена подолу, покажува дека, законите од моментот на донесување до денес имаат претрпено многубројни измени и дополнувања во насока на подобрување на регулативата за интересите и потребите на сите заинтересирани страни.

Законската регулатива која е директно поврзана со туризмот и е од значење за оваа студија е следната:

- » Закон за туристичка дејност
- » Закон за угостителска дејност
- » Закон за туристички развојни зони
- » Закон за основање Агенција за промоција и поддршка на туризмот
- » Закон за автокампови
- » Закон за планински патеки
- » Закон за таксата за привремен престој

Покрај законската регулатива и специфичните закони поврзани со туризмот, постојат и голем број правилници кои ја регулираат туристичката и угостителската дејност во земјата како правилници за категоризација на угостителските објекти, потоа правилник за сообраќајни знаци, опрема и сигнализација во однос на туристичките патни знаци за бањските центри и др. Од законската регулатива која е индиректно поврзана со развојот на туризмот, а е од особено значење за студијата земајќи предвид дека бањските центри покрај туристичка, остваруваат и здравствена дејност се следните закони:

- » Закон за минерални сировини
- » Закон за здравствената заштита
- » Закон за финансиска поддршка на инвестиции
- » Закон за заштита на културното наследство
- » Закон за заштита на природата
- » Закон за концесии и јавно-приватно партнерство

Покрај законската регулатива која е индиректно поврзана со спа туризмот, постојат и одредени правилници кои ја регулираат оваа дејност, како Правилниците на Фондот за здравствено осигурување, со кои Фондот потпишува договори со бањските центри и испраќа на лекување корисници на бањски услуги.

3. Стратешки документи

Покрај законската регулатива во нашата земја, при изработката на Студијата земени се предвиди стратешките документи (програми и планови) за развој на национално, регионално и локално ниво. На национално ниво, анализирани се стратегиите кои се однесуваат на туристичкиот развој и кои во својата содржина го третираат развојот на бањските центри и спа туризмот, како:

- » Национална стратегија за развој на туризмот на Република Македонија 2016-2020
- » Национална стратегија за здравствен туризам на Република Македонија, 2012-2018
- » Просторен план на Република Македонија – Стратегија за просторен развој

Во Националната стратегија за развој на туризмот, направена е следната анализа на бањските центри:

- » Во моментот, спа дестинациите околу изворите со минерална вода главно се состојат од објекти за сместување од типот на болница со места за изведување на медицински третмани.
- » Посетителите на овие центри се главно Македонци, или Македонци кои живеат во странство, со одредена болест, а кои сакаат да си ја подобрат здравствената состојба.
- » Неколкуче извори со жешка минерална вода во моментот се користат во Република Северна Македонија од здравствени цели - мнозинството се лоцирани во северо- источниот и југо-источниот регион.
- » Во повеќето случаи изградени се неколку сместувачки единици околу изворите со минерална вода за медицински третмани.
- » Како и многу други европски спа дестинации во 1980-те, фокусот на македонските спа дестинации е исклучително на медицински третмани за луѓе со одредени болести.
- » Постои ограничен број на спа и вленес производи кои се нудат во мнозинството на овие спа дестинации (со исклучок на Бањиште).

Според Националната стратегија за здравствен туризам, во Република Северна Македонија има 8 бањи кои работат главно со домашни пациенти во скромни услови при што нудат основни здравствени услуги (основна понуда). Кај некои од нив многу долги години немало никаква инвестиција, но, од друга страна, секоја една од бањите има потенцијал за развој.

На регионално ниво, анализирани се програмите за развој на шесте плански региони каде има бањски центри, во деловите кои се однесуваат за туризмот и спа туризмот. Анализирани беа следните програми:

- » Програма за развој на Вардарски регион 2015-2019
- » Програма за развој на Источен регион 2015-2019
- » Програма за развој на Југозападен регион 2015-2019
- » Програма за развој на Југоисточен регион 2015-2019
- » Програма за развој на Североисточен регион 2015-2019
- » Програма за развој на Скопски регион 2015-2019

На локално ниво (општинско), анализирани се Стратегиите за локален економски развој (ЛЕР) на општините во кои се наоѓаат бањските центри. Покрај Стратегиите за ЛЕР, беа анализирани и останати стратешки документи за развој на општините како стратегии за рурален развој, стратегии за туризам, студии за можно користење на термалната вода, развојни планови изработени преку различни проекти и слично.

4. Преглед и состојба на бањските центри во Република Северна Македонија

За потребите на Студијата, земајќи ги предвид светските методологии, бањските центри во Република Северна Македонија се поделени во две основни групи и тоа:

- » бањски центри кои нудат спа услуги
- » бањски центри без понуда на спа услуги

Во првата група спаѓаат бањските центри Бања Банско, Дебарски бањи, Катлановска и Негорска бања. Во втората група спаѓаат бањите Кежовица, Кумановска и Кочанска бања (с. Бање). Бањските центри од првата група се здружени во Групација на бањи. Во рамките на Здружението за угостителство и туризам при Стопанската комора за туризам на Република Северна Македонија, во 2012 година формирана е Групација на бањи со цел:

- » Разгледување на прашања во врска со решавањето на тековните проблеми во дејноста на бањите;
- » Разгледување на предлози за закони и други прописи, давање мислења и предлози по прашања од заеднички интерес на членовите и покренување иницијативи за донесување и измени и дополнувања на истите;
- » Соработка со надлежните органи и институции во земјата, согласно законот и општите акти на комората и застапување на интересите на членовите на Групацијата;
- » Координација на активностите за организиран настап на членовите на семинари, конгреси и други манифестации во земјата и странство;
- » Поттикнување на имплементацијата на Европските правила и стандарди и перманентно функционално образование и иновација на знаењата на стручните кадри од дејноста и други активности што заеднички ќе ги договорат членките на Групацијата.

Во материјалот подолу, направена е туристичка валоризација на двете групи бањски центри, како би се увиделе туристичките потенцијали со кои располагаат бањите во Република Северна Македонија.

4.1. Бањски центри кои нудат спа услуги

Бањските центри кои нудат спа услуги се Бања Банско, Дебарски бањи, Катлановска и Негорска бања.

БАЊА БАНСКО

Лична карта на бањски центар	Цар Самоил, Бања Банско
Сместувачки капацитети	✓
Конференциска сала	✓
Ресторански капацитет	✓
Соработка со Фонд за здравствено осигурување на СРМ	✓
Медицински центар	✓
Дијагноза која најмногу се третира во бањскиот центар	
Основни бањски услуги (Капење)	✓
Дополнителни СПА услуги	✓
Капацитет на изворите (л/сек)	52
Температура на водата (°C)	72
Паркинг (капацитет/возила)	150
Дополнителни активности	Организирање на настани

Историски развој. Римјаните преку нивните градежни активности оставиле видливи траги на територијата на општина Струмица. Еден од најрепрезентативните докази за тоа е објектот од доцно римско термално лекувалиште во Банско (Balneum) кое е подигнато во III и IV век. Тој се наоѓа на околу 12 км оддалеченост источно од Струмица, во подножјето на планината Беласица. Термата е откриена во 1978 година при копањето на темелите на хотелот „Цар Самуил“. Објектот ги користел лековитите води на изворот „Парило“, кој се

наоѓа на 50 метри југозападно од него, уште одамна забележан од страна на Римјаните, а како голем благодет е користен и во подоцнежните периоди. Во бањата досега се откриени 11 простории со различна функција и пред сè градени од тули комбинирани со камен и малтер при што е постигната врвна хармонија, со вкупна корисна површина од 623 м².

Греењето во внатрешноста било проектирано и изведено со специјален систем во кој се користела врелата вода за загревање на подовите и на сидовите. Бањата е проектирана, како и повеќето римски објекти, во духот на потребите на римската здравствена култура. Римската терма имала и соблекувална (аподитериум), каде се одлагала и закачувала облеката. Во просторот наречен (диптериум) како болните, така и уживателите се мачкале со масла. Просторијата наречена тепидариум била меѓу топлата бања (калдариум) и ладната бања (фригидариум). Сидовите се зачувани во височина од 2 метра до 6,70 метри. Зачуваноста е најголема во просториите што служеле како сауна и базенот со ладна вода – фригидариум. Главно место во термата заземал базенот и кадите чија длабочина изнесувала околу 1,5 м, а во самиот базен се влегувало низ скали. Дневната светлина што влегувала низ прозорците, внатрешноста ја правела приватна и урбана, а розовото масло и амбрата, на пареата ѝ давала опојност. Освен терапевтските третмани, бањата била место и за младите атлети, но и за безработните граѓани. Актуелните археолошки истражувања говорат дека лечилиштето постоело и порано за што сведочат новооткриените постари објекти. Изградени за потребите на луѓето во антиката, бањите биле и центар на социјалниот живот. Околу нив се подигале градинки, гимназиине, библиотеки, а секако тука биле и храмовите посветени на боговите кои го штителе здравјето на луѓето. Струмичките археолози на локалитетот „Римска терма“ – Бања Банско, постојано откриваат нови наоди, меѓу кои е и мермерната статуа на богот Меркур, за кого се верувало дека има исцелителна моќ.

Термалните извори останале привлечни за луѓето од овој крај сè до доцното средновековие за што говори топонимот „турска бања“. Вториот познат топоним е „Панаѓур“ што наведува на едно мислење дека околу овие извори и христијанските верници, освен што се молеле, тие тука се забавувале и тргувале. Со мали технички интервенции, оваа римска терма може во потполност да се реконструира, а со тоа да ѝ се врати истата функција која ја имала пред повеќе од еден и пол милениум.

Сообраќајна поврзаност. Бањата Банско претставува раскрсница на важни патишта. Оваа бања е сообраќајно поврзана со Струмица. До неа води асфалтен пат. Од селото Дабиле се одвојува еден крак кон Берово преку Малешевските Планини. Другиот води кон граничниот премин Петрич во Република Бугарија. Со изградбата на патот од клучката кај Куклиш овозможено е поврзување на Валандовско – Дојранскиот Регион со бањата. Кон север

бањата е поврзана преку Радовиш и Штип со Скопје, што е мошне важно за овој комплекс.

Природни вредности. Непосредната близина на бањата во подножјето на Беласица, а и близината на градот, се добра можност планината да се користи за рекреација и излети. На неа се наоѓаат извонредни шеталишта и места со прекрасна вегетација на разновидна шума од каде што се протега прекрасен поглед кон Струмичката Котлина, што претставува посебно задоволство. Во близина на бањскиот центар се наоѓаат неколку природни локалитети како Смоларскиот водопад, Габровскиот водопад, Изворите во Мокриево и др. Во близина на селото Банско се наоѓа и Моноспитовското Блато кое претставува големо мочуриште и се карактеризира со голема биолошка разновидност и поставени се патеки за движење на посетителите и набљудување на птици. Традиционално низ блатото луѓето се движеле со чамци – чунови. Струмичката Котлина е богата со градинарски и други култури што ѝ дава посебен квалитет. Со тоа се збогатува туристичката понуда на бањата. Разновидноста на шумската вегетација создава интересен колорит кој делува освежувачки на посетителите. Близината на планината Беласица претставува посебен квалитет, каде што животинскиот свет е разновиден. Застапени се следните видови дивеч: дивата свиња, срната, зајакот, фазанот, еребицата и други. Тие се важни за развојот на ловниот туризам, како комплементарна селективна форма на оваа дејност.

Хидрографски карактеристики. Капацитетот на изворите е 52 литри во секунда, а температурата на водата изнесува 72°C. Водата од бањата Банско припаѓа во групата на натриумско – сулфурни, алкални и азотни води кои во себе содржат ретки минерали. Таа е од јувенилно потекло, односно доаѓа од голема длабочина и нема атмосферски влијанија. Обилноста на температурата на водата не се менува, што има посебно значење за нејзиното искористување. Ова посебно се однесува за развојот на туризмот.

Лекувачки можности. Во бањскиот центар успешно се лекуваат следните заболувања:

- » Ишијалгија и полиатритис;
- » Заболувања на дишните органи (bronхит, асма);
- » Сите видови ревматични заболувања;
- » Болести на органите за варење (чир, гастритис, цревни заболувања);
- » Состојба после фрактура на коските;
- » Состојба по прележана жолтица;
- » Нервни заболувања;
- » Женски гинеколошки заболувања (стерилитет, запаление на јајниците и др.).

Сите горенаведени болести денес се лекуваат во јавната здравствена организација, Природно лекувалиште Бања Банско, односно во хотелот Цар Самоил. Хотелот е најсовремено опремен за болни - терапија и медицинска рехабилитација. Има можност од спортско-рекреативен и забавен карактер, користење на кинези терапија, базен и хидротерапија.

Културни вредности и манифестации. Во близина на бањскиот центар се наоѓаат голем број на објекти со културно значење. Црквата „Св. 40 Севостиски маченици“ се наоѓа во село Банско која е изградена во IV-V век по пропаѓањето на Самуиловата држава, односно во XI-XII век е разрушена и од неа денес можат да се видат само незначителни остатоци. Во плодородната Струмичка Котлина во близина на селото Баница се наоѓа гробот на Струма, легендарната ќерка на римскиот император Тибетие. Тврдината Цареви Кули, која се наоѓа врз платото од ридот кој се издига над Струмица, претставува вистинска туристичка атракција. Од културно-историските вредности треба да се истакнат фреско-живописите во црквите: Св. Константин и Елена (1834), Св. Атанас (1824), Св. Ѓорѓи (1842), Св. Никодим (1878), Св. Илија (1879), Св. Леонтиј во Водоча (1018), Св. Богородица Елеуса од 1080 година во с. Вељуса како и многу други вредности присутни во овој крај.

Една од најстарите народни манифестации во Струмица е Струмичкиот карневал кој е член на FECC (The Federation of European Carnival Cities - Европска федерација на карневалски градови), фестивал кој што успешно се вклопува во светското семејство на најпознатите традиционални манифестации. Значајни се и Меѓународната ликовна колонија и Фестивалот на камерниот театар „Ристо Шишков“.

Угостителство. Бањата Банско е составен дел од хотелот Цар Самоил, кој располага со сместувачки капацитети, ресторански дел, конференциска сала, паркинг простор и нуди дополнителни услуги.

ДЕБАРСКИ БАЊИ (КОСОВРАСТИ И БАЊИШТЕ)

Лична карта на бањски центар	Дебарски бањи (Косоврасти и Бањиште)
Сместувачки капацитети	213 соби, 522 легла
Конференциска сала	✓
Ресторански капацитет	130 маси, 550 седишта
Соработка со Фонд за здравствено осигурување на СРМ	✓
Медицински центар	✓
Дијагноза која најмногу се третира во бањскиот центар	Спондилоза, ревматски заболувања, пост оперативна рехабилитација, други заболувања на нервен и локомоторен систем, како и ортопедски заболувања и состојби после трауми.
Основни бањски услуги (Капење)	✓
Дополнителни СПА услуги	✓
Капацитет на изворите (л/сек)	50
Температура на водата (°C)	40
Паркинг (капацитет/возила)	90
Дополнителни активности	Организирање на настани

Историски развој. Познато е дека луѓето од најстари времиња термоминералните извори во Бањиште посебно ги ценеле. Нивната топла вода ја сметале за волшебено-лековита и во неа често барале лек за својата болест. Првиот пишан податок за бањата во село Бањиште се сретнува кон крајот на XVII век. Тоа е една бигорна плоча што била поставена во долниот базен и на која со старо турско писмо е напишано следното: „Добродетел и завештител Хаџи Мухјиддин, син на Нуман ефенди од фамилијата Оруч Зоде 1211 (помеѓу 7-7-1796 и 26-6-1797 година)“. Од ова се гледа дека старите два базена кои денеска постојат и се користат се подигнати од Хаџи Мухјиддин помеѓу 1796 и 1797 година. Оттогаш, па до крајот на турското владеењето 1912 година, овде не било ништо друго градено. Бањата до ослободувањето од Турците главно била користена од месното население и малку од жителите на Дебар.

Другата бања, Косоврашка, во овој период до 1912 година речиси и не постоела. Кај овие извори немало обид ниту за уредување на базените ниту за изградба на сместувачките капацитети. Всушност, примитивни базени имало, но тие биле отворени, заградени само со обичен необработен камен, а бидејќи се наоѓале близу реката Радика при висок водостој таа често и ги поплаувала. Значаен развој бањите доживуваат меѓу двете светски војни во поглед на уредувањето и во изградба на објекти за сместување. Се знае дека за време помеѓу двете Светски војни, исто така, базените биле издавани под закуп.

Во 1925 година, во Дебарските Бањи бил изграден првиот хотел со 10 соби и околу 30 легла. Хотелот имал погодна локација и се наоѓал на десната страна на Бањишка Река преку сегашниот поголем мост, односно поранешниот висечки дрвен мост, кој го поврзува средниот дел на селото. Хотелот бил долго користен од сопственикот, а веднаш по ослободувањето, по извршената експропријација, предаден е на земјоделската задруга од селото Баниште. Задругата извесно време го користела како хотел под името „Крчин“, но поради дотраеноста, а веднаш по припојување на таа задруга кон земјоделската задруга од Дебар, во 1950 година е срушен и продаден како градежен материјал.

Во 1930 год. позабележително започнало приспособувањето на приватните куќи во Баниште со цел нивното понудување на посетителите кои почнале помасовно да доаѓаат и од другите градови и села, особено од Струшкиот, Охридскиот и Кичевскиот регион, а подоцна и од Прилепскиот и Битолскиот. Во приватните домаќинства најчесто се издавале ненаместени соби. Гостите со себе носеле постелнина и семејно или групно се сместувале во собите под многу лоши услови. Ваквото издавање на ненаместени соби траело сè до 1960 година, а потоа сите домаќинства започнале со воведување на наместени соби и како такви ги нуделе на посетителите. Во 1981 година во селото 32 домаќинства издавале над 260 наместени легла.

Сообраќајна поврзаност. Дебарските Бањи, Бањиште и Косоврашка Бања се наоѓаат во подножјето на планината Крчин во непосредна близина на Дебар. Косоврашка Бања се наоѓа на 5 км северно од Дебар на самиот брег на вештачкото езеро Шпиље. Хотелиерските објекти се изградени веднаш до термалниот извор од десната страна на реката Радика на надморска височина од 590 м. Бањата во Бањиште се наоѓа на една мала височина што се протега во подножјето на пошумената планина Крчин. Бањата се наоѓа 4 км северозападно од градот на местото каде Бањишка Река ја напушта планината Крчин и навлегува во Дебарската Котлина на надморска височина од 870 м. И двете бањи имаат добра географска положба. Големи цели бигорски наслаги се наоѓаат на местото каде водата од Косоврашка Бања се влева во Радика. Езерото Шпиље и дава посебен белег на оваа бања.

Дебарските бањи на северо-исток се поврзани со Маврово и Гостивар, а преку Тетово со Скопје. На југ се поврзани со Струга, Охрид и Битола. Со извршена модернизација на оваа сообраќајница и со изградба на приклучни патишта до бањите овозможена е нивна пристапност. Нов патен правец е правецот преку Пешкопеја до Тирана. Преку граничниот премин Блато и Република Албанија тој води кон Италија. Сообраќајната поврзан е збогатена и со двата аеродроми во Скопје (150 км) и Охрид (70 км.) што претставува уште една позитивна сообраќајна поврзаност со Дебарските Бањи.

Природни вредности. Планината Крчин во непосредна близина, потоа Кораб и Бистра, како составен дел од Националниот парк Маврово, на Дебарските бањи им дава посебни природни услови за развој на туризмот. Животинскиот свет овде зазема значајно место за развој на туризмот, а богатството на рибниот фонд во Дебарското Езеро и реката Радика претставува атрактивност за посетителите.

Хидрографски карактеристики. Најголема количина на водата има од Косоврашкиот извор. Неговата штедрост изнесува 30 л/сек. На второ место по јачина (20 л/сек) е изворот Нова Каптажа кај бањата Бањиште. Најниска температура од 38°C има Горниот Базен во с.Бањиште, а највисока Косоврашкиот извор 40°C. Хемискиот состав на водите во Дебарските бањи покажуваат, дека истите во себе содржат најмногу сулфати, потоа бикарбонати како и хлориди.

Лекувачки можности. Лековитото дејство на водата од Бањиште резултира со користење на водата за капење и пиење. Со капење се лекуваат:

- » Сите видови субакутен и хронично воспалителен ревматизам;
- » Дегенеративен ревматизам на сите зглобови и ревматизам во 'рбетот;
- » Ревматична треска во периодот на смирување со зглобни болки и без слабост на срцето;
- » Сите форми на ревматични болест (особено ишијас);
- » Сите вонзглобни ревматизми;
- » Слабост на мускулите по траума на зглобови и преломи на коски;
- » Делумно вкочанување на зглобовите;
- » Состојба на прележана детска парализа;
- » Хронично воспаление на јајниците, како и други гинеколошки заболувања;
- » Примарен и секундарен стерилитет и
- » Кожни болести.

Со пиење се лекуваат следните болести:

- » Долготрајно заболување на желудникот со зголемена киселост и намалена киселост;
- » Долготрајно воспалување на желудникот;
- » Чир на дванаесетпалечното црево и желудникот;
- » Долготраен запек;
- » Долготрајно заболување на дебелото црево;
- » Долготрајно заболување на жолчната кеса со песок и поситен камен;
- » Состојба по прележана заразна жолтица;
- » Песок и поситен камен во мочните патишта;
- » Долготрајно воспалување на мочните органи;
- » Долготрајно воспалување на дишните органи;
- » Белодробен задив;
- » Заболување на зглобовите поради зголемена мочна киселина;
- » Лесни форми на шеќерна болест;

- » Слабокрвност поради недостиг на железо.

Во Косоврашката Бања со успех се лекуваат следните болести:

- » Субакутен и хроничен ревматизам;
- » Ревматизам во зглобовите и рбетот;
- » Дегенеративен и деформативен ревматизам;
- » Сите видови на ишијас и неврологии;
- » Гастритис со зголемена и намалена киселина и чир во стомакот;
- » Болести од жолчните и бубрежните патишта;
- » Повеќе видови гинеколошки заболувања;
- » Разни видови кожни заболувања.

Културни вредности и манифестации. Во градот Дебар има седум џамии, а во неговата околина се наоѓаат 43 џамии. Во градот се наоѓаат следните џамии: Хункар, Теќе, Бајрам-Бег, Будулец, Намазјар, Коњаре, Венец и Саат Кула.

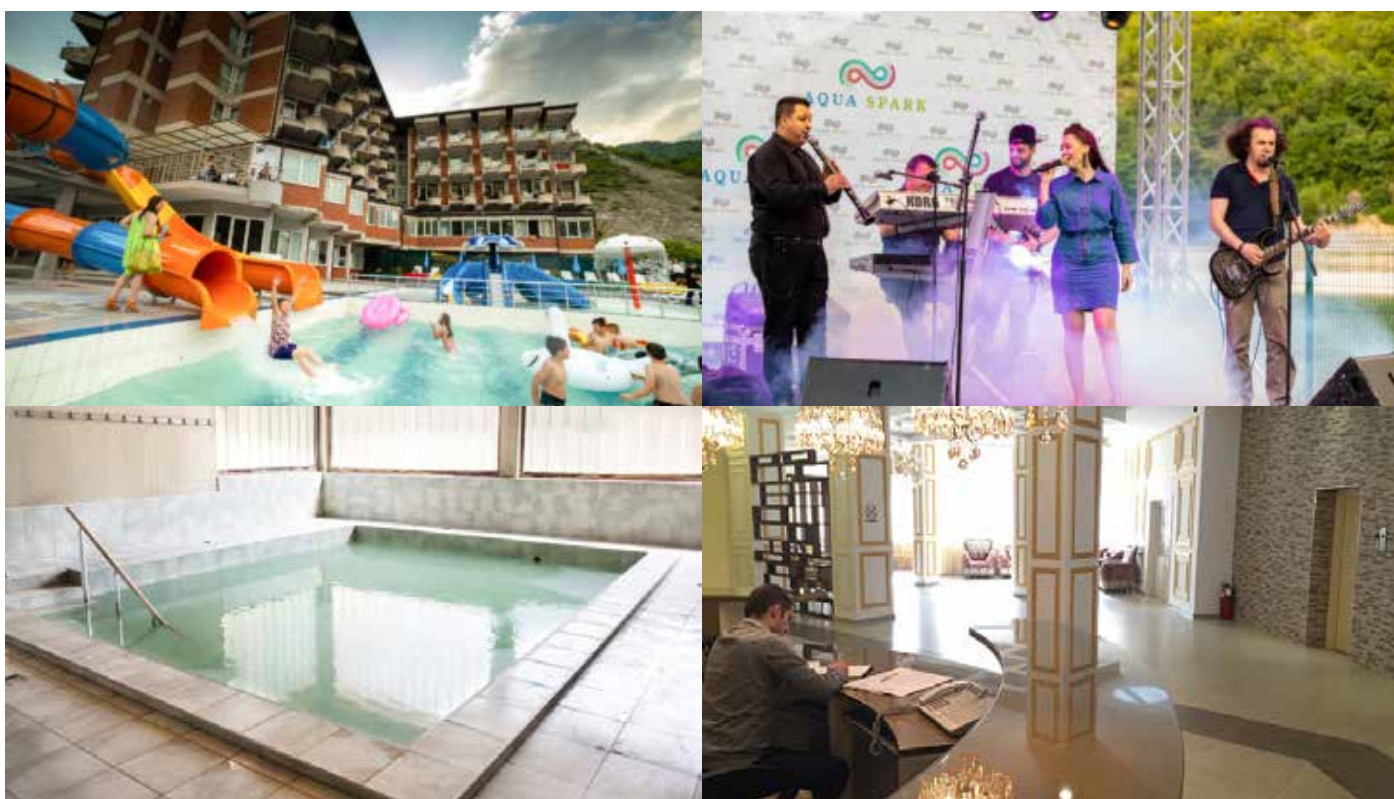
На еден километар источно од Дебар во село Рајчица се наоѓа манастирот Св. Ѓорѓи Победоносец. За манастирот е интересно да се спомене дека во него рачно се изработуваат митри (круна, дел од богослужбените одежди на православните епископи) кои ги носат владиците на МПЦ, но и владиците во Бугарија, Србија, Грција, Романија, како и во Вселенската патријаршија во Цариград. Во близина на бањските центри се наоѓа и манастирот Св. Јован Бигорски, кој претставува редок пример на туристички мотив од антропоген карактер. Тој може самостојно да го привлече вниманието на туристичката маса. Се наоѓа во прекрасната долина на живописната река Радика.

Од манифестациите во овој регион ги издвојуваме следните: Фестивалот Песните на Пенестија, Гоцеви денови, Денови на одгледувачите на овци и кози и Галичка свадба.

Угостителство. Од сместувачките капацитети на бањите ќе ги споменеме хотелите. Првиот хотел, Хотел & Спа Бањиште е идеално место за тие што сакаат да се релаксираат и уживаат во чистиот планински воздух, природната термоминерална вода со оптимална температура

за човековото тело и прекрасната храна. Поради почитта кон историјата и традицијата, со цел да не се наруши оваа вонвременска убавина и хармонија која како да го достигнала својот максимум на ова свето место, хотелот Баниште однадвор ја има својата традиционална архитектура, но во внатрешниот дел има луксузен ентериер, нуди врвни стандарди на сместување и хотелски услуги, кои можат да ги задоволат најразличните потреби на гостите. На надморска височина од 880 м и заобиколен од прекрасна природа, тој денеска преставува еден модерен медицински центар, каде лековитите ефекти на термоминерална вода во комбинација со најсовремените медицински методи, помагаат при лечење и третирање на десетици болести. Хотелот располага со професионален медицински и хотелски тим, кој на најдобар можен начин се грижи за гостите при престојот во овој хотел. Бањиште има на располагање 129 соби, со вкупен капацитет од над 320 лица. Собите се групирани во неколку категории, во зависност од услугите кои ги нудат, а најмодерени се четирите апартмани. Бањата располага и со ресторан со капацитет до 280 лица, кој воедно има и летна тераса и катче за забава на деца и возрасни. Хотелот располага со два базени со термална минерална вода, фитнес сала, сала за масажа, центар за убавина, бесплатен ВИ ФИ Интернет, преубав парк, патеки за пешачење и паркинг за возила и автобуси.

Вториот хотел, Хотел & Спа Косоврасти е современ хотел со 73 модерни соби, сите со поглед кон Дебарското езеро со капацитет од 180 легла. Опкружен со прекрасна природа, овој хотел е моментално единствениот „зелен“ хотел во земјата и регионот, бидејќи се грижи за природата, и за негови потреби за греење користи исклучиво соларна и геотермална енергија на самата термоминерална вода. Планинското опкружување, езерото, кањонот на река Радика, пешачките патеки, се најпогодното место за релаксирачки прошетки како и за оние кои бараат авантури и предизвици. Водата богата со здравје, со децении е одлична за оние кои имаат потреба од бањско лекување. Хотелот има професионален лекарски тим кој ги применува старите природни и традиционални, како и новите научни сознанија за реализација на терапевтските третмани, ги следи постигнатите резултати и ги споредува со планираните. Посебно се обрнува внимание на мотивирање на пациентите за нивно континуирано активно учество во реализација на сите предвидени активности. Хотелот има два внатрешни базени и еден надворешен, ресторан со тераса, парк, паркинг, игралиште за фудбал и др. Во состав на хотелот работи и Вила Косоврасти со 11 соби и 33 легла која е во непосредна близина на самиот хотел. Во бањата е изграден и аква парк на отворено кој ја користи минералната вода. Во моментот во изградба се бунгалови со засебни базени.

КАТЛАНОВСКА БАЊА

Лична карта на бањски центар	Катлановска бања
Сместувачки капацитети	108 соби, 227 легла
Конференциска сала	✓
Ресторански капацитет	41 маси, 125 седишта
Соработка со Фонд за здравствено осигурување на СРМ	✓
Медицински центар	✓
Дијагноза која најмногу се третира во бањскиот центар	Z96.6 Присуство на имплант (во медицинска рехабилитација како продолжено болничко лекување) и M51 Заболување на лумбалниот диск со радикулопатија (во специјалистичко-консултативна здравствена заштита)
Основни бањски услуги (Капење)	✓
Дополнителни СПА услуги	✓
Капацитет на изворите (л/сек)	5,6
Температура на водата (°C)	56
Паркинг (капацитет/возила)	80
Дополнителни активности	Организирање на настани

Историски развој. Катлановска Бања датира уште од старо време, од времето на Римското Царство. Темелите на старата зграда, како и старите римски пари, ни зборуваат дека Римјани направиле неколку базени за користење на водата. Во време на турското владеење Катлановска Бања била леčiliште за сите болни. Турците ги преуредиле римските базени, а соидале и еден нов базен, со 12 кади како и разни други згради во непосредна близина на минералните извори, и така се лечеле.

Сообраќајна поврзаност. Катлановска Бања е лоцирана во близина на селото Катланово на местото каде што реката Пчиња своето корито длабоко го всекла во Бањскиот Рид. На запад од бањата се протега Скопската Котлина, а на исток се издига Црн Врв (758 м). Бањата се наоѓа на десната страна, непосредно до реката Пчиња, на надморска височина од 230 м. Сообраќајната поврзаност на Катлановска Бања е мошне добра. Со оглед на тоа што се наоѓа во непосредна близина на автопатот Е75 кој поминува на само 2 км јужно од неа, возможно е од сите околни центри до неа брзо, удобно и во секое време да се стигне. Тоа е можно од правецот Скопје-Велес-Гевгелија, односно Куманово и македонско-српската граница.

Природни вредности. Катлановска Бања е комплексно рекреативно бањско леčiliште. Но, исто така, важна за гостите е реката Пчиња со својата природна убавина и прекрасниот кањон. Убавата природа околу неа, високите врвови со разновидна шума претставуваат посебен квалитет. Богатиот и разновиден растителен и животински свет во Катлановска Бања и нејзината околина, посебно околу реката Пчиња, е мошне застапен. Овде можат да се сретнат сите видови листопадни шуми како: дабот, леската, габерот, дренот, јасенот и брестот. Во Катлановското Блато присутни се барските растенија, како што е трската и некои други треви. Од животинскиот свет најзастапен е ситниот дивеч.

Хидрографски карактеристики. Со оглед на содржината на сулфуроводородот и на температурата, оваа вода припаѓа во редот на алкалните, земјоалкалните и сулфурните хипертермални води.

Лекувачки можности. Во Катлановската бања со успех се лекуваат следниве болести:

- » Разни видови ревматични заболувања;
- » Болести на желудникот и цревата;
- » Болести на полните органи кај жените;
- » Заболувања на нервите;
- » Хронично заболување на бубрезите и мочните патишта;
- » Заболувања на кожата;
- » Заболување на крвните садови;

- » Болести на метаболизмот;
- » Некои болести на патишта за дишење;
- » Кардиоваскуларни заболувања.

Културни вредности и манифестации. Во овој простор има повеќе антропогени туристички вредности. Бањата била користена уште за време на турското владеење. Така, на ѕидот од старата бања откриена е плоча од тоа време (1898 год.) со следниот турско-арапски натпис: „Спомен за благодетите што ги дава оваа топла вода, нека биде непресушена водата за светот што се развива и гради. Таа тече низ каменот уште од Господа благословена“. Катлановска Бања, се наоѓај во непосредна близина на Скопје, град во кој се случуваат многубројни и различни манифестации кои се многу значајни за овој бањски центар. Разновидните манифестации во Скопје придонесуваат гостите од оваа бања да ги посетуваат организирано или поединечно, што е еден од позитивните елементи за збогатување и користење на слободното време на гостите.

Угостителство. Катлановската бања располага со сместувачки капацитети, ресторански дел за гостите кои престојуваат, како и одделен ресторан со капацитет од 30 седишта за надворешни посетители и ВИП гости.

Катлановска бања е модерен и современ спа центар кој располага со голем базен со термоминерална вода, приватен базен со термоминерална вода, индивидуални кади со термоминерална вода, финска сауна, кислородна спа капсула. Во Спа центарот се изведуваат релакс масажа на тело, рачна лимфна дренажа, кралска масажа, медицинска масажа, пилинг со катлановска спа минерали и разни третмани на тело и лице со високо квалитетна професионална козметика. Термоминералната вода според својот состав е вистински светски раритет. Таа е со висок процент на минерали и една е најлековитите води на Балканот, Европа и Светот.

НЕГОРСКА БАЊА

Лична карта на бањски центар	Негорска бања
Сместувачки капацитети	134 соби, 288 легла
Конференциска сала	✓
Ресторански капацитет	390 седишта
Соработка со Фонд за здравствено осигурување на СРМ	✓
Медицински центар	✓
Дијагноза која најмногу се третира во бањскиот центар	Артроза на колена, Дископатија и Спондилоза
Основни бањски услуги (Капење)	✓
Дополнителни СПА услуги	✓
Капацитет на изворите (л/сек)	8
Температура на водата (°C)	42
Паркинг (капацитет/возила)	90
Дополнителни активности	Организирање на настани

Историски развој. Наспроти некои бањи во Република Северна Македонија, како што се Катлановска, Струмичката и др., за кои се знае дека ги користеле уште Римјаните, Негорските термоминерални води како бања почнуваат да се користат дури во најново време. Првите податоци за оваа термоминерална вода ги дава познатиот југословенски географ Јован Цвијик кој го посетил овој крај во 1898 година. Во 1902 година за неа пишува и Роберт Хоернес. Меѓутоа, и едниот и другиот наведуваат дека овде постојат само термоминерални извори, но не и објекти кои ќе овозможат користење на истите. Наредната, 1903 година, заповедникот на појакиот гарнизон во Гевгелија, Шукри-паша, изградил на посилниот извор бања, односно зграда со два базена и соби за одморање. Базените и денеска постојат и тоа едниот е поголем и има тркалезна форма со пречник од 2,60 метри и длабочина од 1,20 метри, а вториот е помал и има форма на коцка. Првиот во почетокот служел за капење на жените на Шукри-паша, а во вториот се капел само Шукри-паша. Над базените на кат се наоѓале соби, а постоела и една пространа тераса наменета за теферич (уживање) на пашата.

Сообраќајна поврзаност. Сообраќајната поврзаност на бањата претставува основен фактор за туристички развој. Бидејќи Негорската Бања се наоѓа во непосредна близина до меѓународната магистрала Е75 таа и директно е поврзана со овој патен правец. Тоа претставува одличен предуслов за забрзан развој на странскиот, а особено транзитниот туризам. Од Гевгелија до бањата води квалитетен асфалтиран пат, кој води до соседните села Негорци и Прдејци. На оваа релација сообраќа редовна градска автобуска линија.

Природни вредности. Негорската бања е лоцирана во Гевгелиската Котлина, на околу 4 км од Гевгелија. Бањата се наоѓа во подножјето на планината Кожув, на надморска височина од 60 метри. Бањскиот комплекс опфаќа површина од 36 хектари, целосно пошумена, озеленета и релативно добро уредена површина. Планината Кожув (Даутица 2123 м), која припаѓа во високи планини, се наоѓа во близина на оваа бања и нуди можности за развој на излетничко-рекреативни активности. Прекрасните пејзажи и бујната вегетација овозможуваат пријатни прошетки. На планината Кожув постои ски центар, а тука се наоѓа и излетничкото место Смрдлива вода. Во бањскиот центар се наоѓаат разновидни егзотични дрвја и цвеќиња. Сите бањски објекти (изворите на минерална вода, хотелите, рестораните) се сместени во паркот од шума. Во него најраспространет и најзастапен е црниот јасен, кој расте до 30 метри височина.

Хидрографски карактеристики. Капацитетот на изворите во Негорска бања е 1.8 л/с со помош на пумпа 8, а температурата на водата изнесува 42°C. По своите хемиски и физички својства, водата во оваа бања припаѓа во редот на хомотермални слабо минерализирани слабо радиоактивни. Главниот хемиски состав на водата е натриум сулфатот.

Лекувачки можности. Негорските минерални води се познати по тоа што лечат голем број болести меѓу кои:

- » Болести на локомоторен систем;
- » Состојба по ревматска грозница;
- » Хроничен инфламаторен ревматизам;
- » Хроничен еволутивен полиартрит;
- » Бехтерова болест – почетен стадиум;
- » Дегенеративен ревматизам (артроза, спондилоза);
- » Екстра артикуларен ревматизам;
- » Последици од трауми и воени ранувања;
- » Урична дијатеза во вонпериодичното посилно влошување;
- » Кардиоваскуларни болести;
- » Сите форми на коронарна болест;

- » Артериска хипертерзија во лабилна и полесна форма;
- » Рековалесценција на миокардитот од ревматично и друго потекло;
- » Рековалесценција на ревматичниот ендокардит;
- » Невролошки заболувања;
- » Невралгии и полинеурити;
- » Последици од полиомиолитот;
- » Гинеколошки заболувања;
- » Воспалителни процеси од неспецифична природа во смирена состојба;
- » Оваријални дисфункции проследени со хипоплазија на гениталните органи и нарушена менструација;
- » Извесни форми на стерилитетот, во прв ред од воспалително и ендокрино потекло;
- » Заболување на респираторни органи;
- » Хронични бронхити – трахеити и ларингити;
- » Полесни форми на бронхијална астма;
- » Гастроинтестинални заболувања;
- » Хроничен гастритис;
- » Чир на стомак и дванаесетпалечното црево;
- » Воспаление на жолчка и
- » Воспаление на дебело црево.

На околу 500 метри јужно од минералните извори се наоѓа минерално блато (кал) на поголема површина. Тоа е единствено во нашата земја и успешно се користи во здравствениот бањски комплекс.

Културни вредности и манифестации. Во непосредна близина на бањата, во село Негорци се наоѓа добро сочувана црква Св. Атанас. Како значаен ќе го издвоиме базенот во бањата наречен Шукри пашин базен, кој датира уште од XIX век и е изграден во стилот на турски амам го привлекува вниманието и интересот на гостите. На 15 км од Негорска Бања до самиот автопат во село Марвинци се наоѓа град тврдина од постара историја, но во фаза на ископување и испитување. Тоа во иднина ќе биде уште како привлечно место за туристичка посета. Археолошкиот локалитет Вардарски Рид кај Гевгелија датира од V век пред нашата ера. Станува збор за локалитет кој е голем антички град со многу архитектонски градби со различни временски периоди. Тие се подигнати во текот на целиот прв милениум пред нашата ера. На патот за локалитетот Смрдлива Вода на планината Кожув се наоѓа црквата Св. Илија, во село Конско, позната по убавите фрески.

На туристите им се препорачуваат манифестациите кои се случуваат во околниот простор. Такви се: Дојрански ракувања, Детски фестивал Калинка, од кој дел од учесниците се покануваат во бањата, Меѓународни Изложби на кучиња, Смоквијада и Валандовскиот фолк фестивал.

Угостителство. Бањите располагаат со 2 ресторани и летна градина, каде што посетителите можат да пробаат здрава храна и специјалитети со вкус од југот на Македонија. Едниот ресторан се наоѓа во склоп на летната градина и е од комерцијален тип (A la carte) со капацитет од 230 седишта. Другиот ресторан се наоѓа во рамките на хотелите, овој ресторан е пансионски - каде посетителите се служат со појадок, ручек и вечера со пансионски ноќевања. Овој ресторан има капацитет за 160 посетители. Посетителите на рестораните и летната градина може да уживаат во пријатната музика на различни македонски бендови и во разни други културни и фолклорни приредби и манифестации.

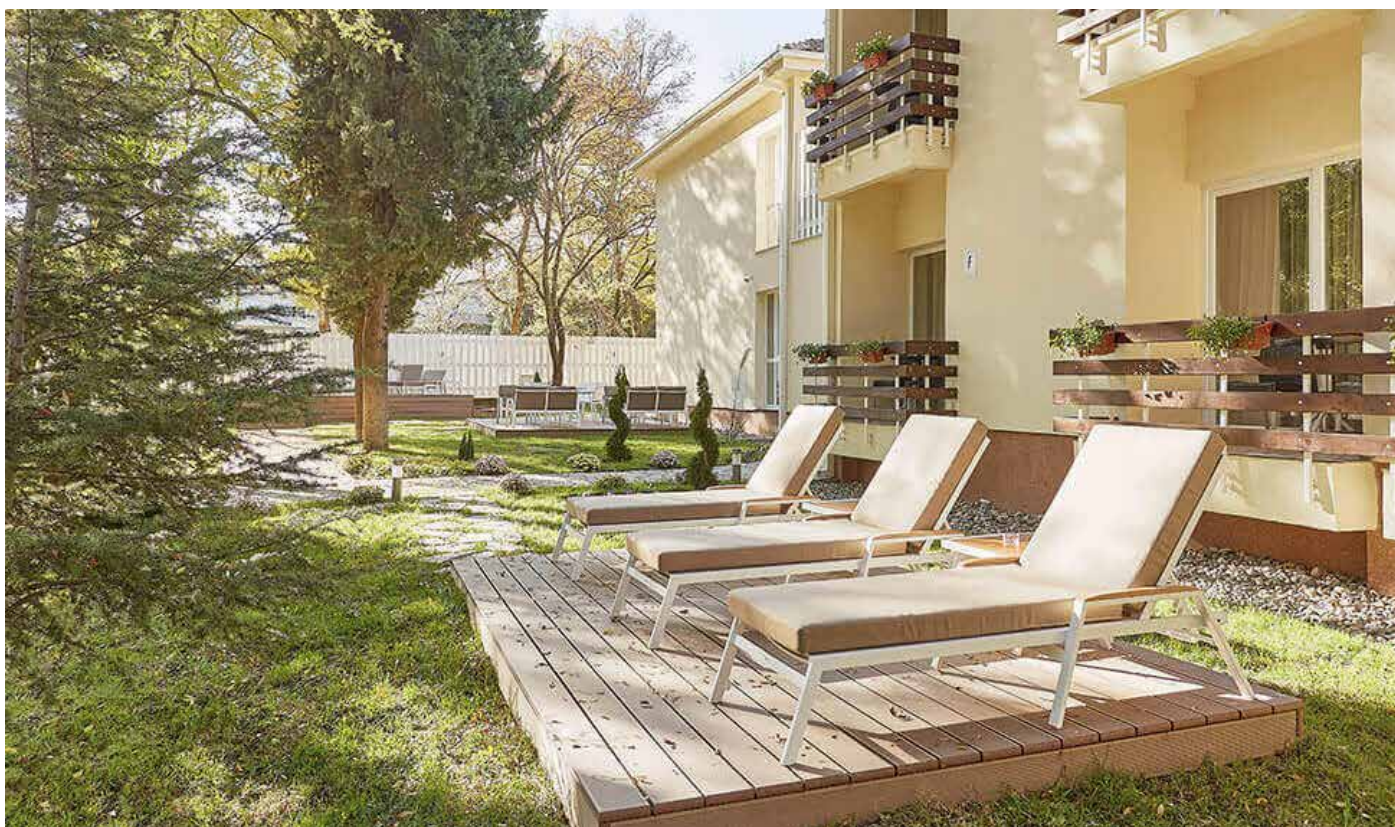
Бањскиот комплекс Негорски Бањи нуди сместување во 3 хотели:

- » Хотел Јасен со капацитет за сместување на 136 – 142 лица во 68 соби.
- » Хотел Илинден со капацитет за сместување на 86 – 88 лица во 40 соби.
- » Хотел Божур со капацитет за сместување на 56 – 58 лица во 26 соби.

Квалитетното сместување овозможува пријатен престој, како за оние гости кои имаат потреба од користење на уникатната термална-минерална вода, физикалните терапии, така и за оние кои имаат потреба од одмор и рекреација. Трите хотели се со различен степен на квалитет и категорија.

Бањскиот комплекс располага и со три фудбалски терени, патеки за трчање и пешачење во шума од јасени, патеки за велосипедисти и теретана.

4.2. Бањски центри без понуда на спа услуги

Во бањските центри кои не нудат спа услуги спаѓаат бањите Кежовица, Кумановска и Кочанска бања (с. Бање, општина Чешиново-Облешево).

БАЊА КЕЖОВИЦА

Лична карта на бањски центар	Кежовица
Сместувачки капацитети	✓
Конференциска сала	/
Ресторански капацитет	/
Соработка со Фонд за здравствено осигурување на СРМ	/
Медицински центар	/
Дијагноза која најмногу се третира во бањскиот центар	/
Основни бањски услуги (Капење)	✓
Дополнителни СПА услуги	/
Капацитет на изворите (л/сек)	36
Температура на водата (°C)	64
Паркинг (капацитет/возила)	20
Дополнителни активности	/

Историски развој. Постојат народни преданија и легенди дека откривањето на минералните води доаѓа од овчарот Кежо кој имал рани по телото. Копажки во околината на бањата открил топла вода и почнал да ги мие раните. Тие по извесно време му поминале. Оттука

доаѓа и името на оваа бања „Кежовица“. Во времето на Турската империја се користеле површинските извори на брегот и во коритото на реката Брегалница и тоа на отворено, заградени само со платно, посебно за жени посебно за мажи. Нив ги нарекувале платнени амами. Освен за капење, населението минералните води ги користело за перење и белење на платно. Тие и денес, по традиционален начин, се користат од населението во Ново Село.

За време на Кралството Југославија за потребите на населението е изградена градска бања со мал капацитет, а за време на бугарската окупација е направена нова каптажа по име „Бугарска каптажа“, во која е изградена градска бања. По ослободувањето бањата се проширува. Во 1951 година е подигната една приземна зграда со четири соби со по 10 легла за престој на гости што ги користат бањските услуги за лечење и рекреација. Во 70-тите години на минатиот век се врши доградба на нови соби за сместување, а овие соби денес се реновирани.

Сообраќајна поврзаност. Бањата Кежовица се наоѓа југозападно од Штип во непосредна близина на реонот Ново Село, на десниот брег на реката Брегалница. Сообраќајната поврзаност на бањата Кежовица е релативно добра. Таа е поврзана со главната комуникација Велес - Струмица – Кочани - Штип, како и со железничката линија, Велес – Штип – Кочани. На оваа релација сообраќа редовна автобуска линија.

Природни вредности. Во пределот на бањата Кежовица се издвојуваат три јасно изразени природни целини како што се: високо рамна област, Овчеполската Рамнина и долината на реката Брегалница. Планината Плачковица со својата висина зазема значајно место за спа туризмот, во природните придружни елементи на бањата Кежовица. Пештерите на планината Плачковица не се докрај испитани, но тие, сепак, се мошне атрактивни за посета на туристи. Најпрочуената пештера е Куп и таа е најпристапна. Најубава е Големата пештера со должина од 600 м, како и Ајдучка пештерата и Туртел пештера.

Хидрографски карактеристики. Штедроста на водата на двата извори изнесува 36л/сек. Температурата на водата е 64°C, што значи дека припаѓа во групата на хипертермалните води.

Лекувачки можности. Термоминералните води од бањскиот центар Кежовица се мошне ефикасни во лекувањето на:

- » Невролошки заболувања и ишијас;
- » Нарушување на нервновегетативниот систем;
- » Ревматизам;
- » Заболување на зглобовите;
- » Шеќерна болест;
- » Болеста ГИХТ;
- » Алергични заболувања и други инфекции на кожата;
- » Хронични заболувања на дишни патишта;
- » Бронхијална астма;
- » Неplодност, намален потенцијал на двата пола и
- » Артериосклероза и зголемен крвен притисок.

Културни вредности и манифестации. Од културните вредности значајни за бањата Кежовица ќе ги издвоиме позначајните. Археолошкиот локалитет Исар претставува тврдина град лоциран на доминантно возвишение меѓу реките Брегалница и Отиња. Тврдина која потекнува од втората половина на XIII и првата половина на XIV век, опколена со одбранбен ѕид со главен влез од источната страна. Пред 1332 година на падините на Исарот под ѕидовите на тврдината или, уште поточно, на влезот на тврдината, била изградена црквата Св. Архангел Михаил, како еден од главните заштитници на градот. Во 1341 година била изградена црквата посветена на св. Никола, позната во литературата како Сифиевата црква. Безистенот е изграден пред 1662 година и служел како главна чаршија. Црквата Успение на св. Богородица во Ново Село-Штип, истата била отпочната со изградба од прочуениот

градител Андреја Дамјанов во 1836 година, а била завршена во 1850 година. Во подножјето на планината Плачковица, во месноста Горен Козјак кај Козјачка Река е лоциран стариот град Баргала. Тој потекнува од V до VI век. Во него досега е откриен епископиумот на градот со неколку објекти: епископска базилика, епископска резиденција и друга богата архитектонска декоративна пластика.

Позначајни манифестации кои се организираат во градот Штип се Макфест, Штипско културно лето, Пастрмалијада и др.

Угостителство. Бањскиот центар Кежовица е раководен од Јавното претпријатие на град Штип „Исар“. Бањскиот центар има на располагање 10 соби со капацитет од 30 легла. Бањскиот центар наплаќа влезници за бањата, како и такса за ноќевање и туристичка такса. Во склоп на бањскиот центар има мал угостителски објект со кујна и капацитет од 20 седишта кој работи сезонски и со скратено работно време, а во него посетителите можат да си подготват храна. Во бањата има апарат за закуска, топли и безалкохолни пијалаци.

Лична карта на бањски центар	Кумановска бања
Сместувачки капацитети	/
Конференциска сала	/
Ресторански капацитет	/
Соработка со Фонд за здравствено осигурување на СРМ	/
Медицински центар	/
Дијагноза која најмногу се третира во бањскиот центар	/
Основни бањски услуги (Капење)	✓
Дополнителни СПА услуги	/
Капацитет на изворите (л/сек)	2,5
Температура на водата (°C)	30
Паркинг (капацитет/возила)	10
Дополнителни активности	/

Историски развој. Кумановска Бања датира уште од Турската империја. Но, посебни податоци, кога е откриен изворот и кога започнала да работи како бања нема. Селото Проевци било сопственост на бегови, а овдешно население работело како чифлигари на имотите на беговите. По Балканските војни општината Куманово изградила посовремен базен за капење на гостите и за рекреација.

Сообраќајна поврзаност. Кумановската Бања се наоѓа на 3 км југоисточно од Куманово кај селото Проевци. Теренот на кој се појавува термоминералниот извор на речната тераса на Кумановска Река над која стрмно се издига Проевско Брдо. Кумановската Бања се наоѓа

близу сообраќајницата Е-75 и меѓународната железничка пруга Атина-Скопје-Белград. Близината на патниот правец Скопје-Куманово-Крива Паланка преку Бугарија ја поврзува со Турција. Потоа поврзаноста со источниот дел на земјата преку Свети Николе, и близината на меѓународниот аеродром Скопје на Кумановска Бања и даваат многу позитивни карактеристики.

Природни вредности. Изворите на Кумановска Бања се наоѓаат долж течението на Кумановска Река која се влева во Пчиња. Покрај овие природни туристички вредности Кумановска Бања се карактеризира и со две прекрасни вештачки езера, Глажањско и Липковско Езеро. Овие езера се мошне важни за развој на бањскиот туризам, бидејќи истите имаат прекрасна природа со бујна вегетација, шума и богатство на разновидни риби, а овозможуваат капење, сончање како и риболов.

Големиот простор на паркот во Кумановската Бања е засаден со високи и развиени дрвја. Тие даваат можност гостите пријатно да се чувствуваат. Со уредување на паркот и со зголемување на зелените површини и патеките низ паркот, како и со опремување со клупи за одмор и осветлување за ноќно шетање, се создаваат извонредни услови.

Хидрографски карактеристики. Според утврдениот јонски состав, минералната вода од реонот на Проевци припаѓа во групата на водечки групи на минералните води во светот и истата ја нарекуваат Кралица на водите. Количината на вода, којашто е измерена во 4 наврти, изнесува околу 2,5 л/сек. Водата има температура од 28°C во чешмата и 30,4°C во бања.

Лекувачки можности. Кумановска Бања помага при лекување на следните заболувања:

- » Нервни заболувања,
- » Заболувања на органите за варење,
- » Шеќерна болест,
- » Заболување на жолчното кесе,
- » Песок во бубрезите и
- » Дијареја.

Културни вредности и манифестации. Манастирот Матејче се наоѓа на надморска височина од 1,005 метри, во југоисточниот дел на Скопска Црна Гора. Тој е оддалечен 17 км од Куманово, а во моментот е напуштен и започнати се активности за асфалтирање на патот до него. Црквата Св. Горѓи во Старо Нагоричане е богата со живопис, така што привлекува посебно внимание. Значаен е античкиот локалитет во село Лопате како и црквите и џамиите од поново време, така што можат да се вклучат во културната понуда на Кумановска Бања. Интересен е податокот за мумиите од Липково кои се пронајдени при изградбата на вештачките акумулации. Значајни манифестации за бањскиот центар се Тумба Фест - фестивал на шеговитите песни, Денови на комедија, Поткозјачки поетски средби и Меѓународна велосипедска трка која секоја година се организира во Куманово, потоа Априлски литературни средби и Кумановски вечери.

Угостителство. Во близина на бањата се изградени вили за сместување, ресторани и објекти за забава како детски парк. Во моментот во изградба е современ спа центар со отворени и затворени базени и сместувачки капацитети, како и дополнителни спа услуги. Во минатото за потребите на хотелот Ку-Ба кој се наоѓа во близина на бањата и базенот со олимписки должини кој го поседува се користела минералната вода. Во моментот хотелот не е во функција.

КОЧАНСКА БАЊА (СЕЛО БАЊЕ)

Лична карта на бањски центар	Кочанска бања (село Бање, општина Чешиново-Облешево)
Сместувачки капацитети	/
Конференциска сала	/
Ресторански капацитет	/
Соработка со Фонд за здравствено осигурување на СРМ	/
Медицински центар	/
Дијагноза која најмногу се третира во бањскиот центар	/
Основни бањски услуги (Капење)	/
Дополнителни СПА услуги	/
Капацитет на изворите (л/сек)	65
Температура на водата (°C)	64
Паркинг (капацитет/возила)	/
Дополнителни активности	/

Историски развој. Иако денес оваа бања не ги користи потенцијалите кои ги поседува, треба да се истакне дека се работи за бања која ја користеле и Римјаните. Во периодот на Османлиското владеење на нашите простори, бањата била користена и од Турците, во 1662 година ја споменува патописецот Евлија Челебија. Тоа значи дека бањата има долга традиција и дека во туристичко атрактивна смисла таа поседува и значајни особини. Во периодот до Втората светска војна бањата имала само еден базен кој се користел и од мажи и од жени, а по војната се изградени уште еден базен и објект за сместување. Во моментот, бањата не е отворена за посетители и истата е под управување на општина Чешиново-Облешево.

Сообраќајна поврзаност. Селото Бање се наоѓа во источниот дел на Република Северна Македонија, на 7 км од Кочани од десната страна на магистралниот пат Кочани-Штип.

Сместено е во подножјето на Осоговските Планини и лежи на последните ограноци од ридиштата на овие планини, кои благо се спуштаат кон котлината на надморска висина од 340 м. Од источната страна се наоѓа селото Тркање, а од западната селото Спанчево, кон југ селото се граничи со плодните оризови полиња во Кочанската Котлина, која е затворена од планината Плачковица. Кочанската Бања се наоѓа во непосредна близина на магистралната сообраќајница со која се поврзува со Штип (30 км) и Велес (70 км), а потоа излегува на автопатот Скопје-Гевгелија, односно со оваа сообраќајница бањата е поврзана со Централна Македонија. На исток, пак, бањата е поврзана со Веница (10 км), Македонска Каменица (30 км), Делчево (55 км), Берово (60 км) и бугарската граница (65 км), а на запад е поврзана со Пробиштип (36 км) и Кратово (48 км). Сообраќајно значење има и постоечката железница која е изградена 1926 год. Преку оваа железничка линија бањата е поврзана со Штип-Велес-Скопје.

Природни вредности. Кочанската Бања е богата со растителен и животински свет. Во нејзината околина, на север се наоѓаат Осоговските Планини (Царев Врв 2085 мнв), каде можат да се сретнат различни видови листопадни шуми како даб, брест, габер, јасен, леска и слично. На југ во Кочанската Котлина се одгледува ориз и земјоделски производи. Животинскиот свет е застапен со најразличен дивеч како елен, срна, муфлон, диви свињи и други. Препознатлив знак за овој регион е птицата штрк, а во регионот има направено два тематски парка за посетители во чест на штрковите.

Хидрографски карактеристики. Изворите во Кочанска Бања се карактеризираат со специфични хидролошки, односно хемиски – минералошки и термички својства, како и со количеството на вода која извира на овој простор. Количеството на вода во бањата во подолг период била незадоволителна. Со извршените дупчења количеството на термоминерална вода изнесува над 65 литри во секунда. Температурата на водата е 64°C, што значи дека станува збор за мошне погодна вредност. Тоа овозможува користење во бањска намена, бидејќи се работи за хипертермална вода. По хемискиот состав, бањата припаѓа во групата на слабо минерализирани термички води. Во неа преовладуваат хидрокарбонатите, слабо е алкална и со низок степен на радиоактивност. Од катјоните најмногу содржи натриум, калиум, калциум и магнезиум, а од анјоните хлор, сулфати, хидрокарбонати, силициумоксид, алуминиумоксид, железооксид и др. Поседува и ретки минерали, како што е литиумот, цезиумот, рубидиумот и слично.

Лекувачки можности. Водата од Кочанската Бања се користи при лечењето на следните болести:

- » Сите видови ревматични заболувања;
- » Заболувања на жолчните патишта и жолчната кесичка;
- » Заболувања на мочните канали;
- » Гинеколошки заболувања;
- » Воспалување на нервите;
- » Болести на желудникот и дванаесетпалечното црево;
- » Состојби по повреди на коскениот систем и други заболувања.

Културни вредности и манифестации. Во непосредна близина на бањата се наоѓаат повеќе антропогени туристички ресурси како Црквата Св. Ѓорѓи во Кочани; Манастирскиот комплекс Св. Пантелејмон изграден во XIX век, кој се наоѓа во атарот на село Пантелеј оддалечено 12 км од Кочани. Секоја година на 9-ти август овде се одржува црковно-народен собор кој привлекува илјадници посетители; Археолошкиот локалитет Црквиште кој се наоѓа во селото Мородвис во близина на Кочани и во кој се пронајдени остатоци од четири цркви и вредни предмети што им припаѓаат на различни култури, уште од времето на Јустинијан I, па наваму. Браќата Кирил и Методиј, основоположниците на словенската писменост од 845-855 г. престојувајќи во Брегалничката област (Мородвис) отпочнале со ширење на христијанството на словенски јазик. За развојот на Кочанската Бања од големо значење се манифестациските туристички вредности како: Мајските театарски смотри, Ликовната колонија и најпознатата манифестација од овој крај – Денови на кочанскиот ориз.

Угостителство. Во моментот, бидејќи бањата не работи, нема угостителски објекти.

III. МЕРКИ И ПРЕПОРАКИ ЗА ПОНАТАМОШНИ АКТИВНОСТИ

Студијата предлага мерки и препораки за понатамошни активности поврзани со спа туризмот и бањските центри, како усогласување на законската регулатива поврзана со спа туризмот и бањските центри, промоција на бањските центри, потенцијални локации за поставување на инфо табли и патокази и потенцијални локации за нови бањски центри кои се дадени подолу во текстот.

1. Мерки и препораки за усогласување на законската регулатива

Во поглед на усогласување на законската регулатива кој е директно и индиректно поврзана со студијата, се забележуваат одредени недостатоци кои во идниот период би требало да бидат дополнети.

Од здравствените и економски аспекти на законската регулатива, потребно е да биде дополнето следното:

- » Регულიрање на статусот на бањските центри како природни лекувалишта во рамки на важечкиот Закон за здравствена заштита. Оваа иницијатива би требало да биде спроведена од страна на Групацијата на бањи и Министерството за здравство;
- » Претходно планирање и известување на бањските центри од страна на Фондот за здравство за лекување и рехабилитација во однос на доделените ваучери на осигурените лица, како бањските центри би можеле да креираат соодветна развојна политика;
- » Донесување на Правилник за структура на минерална вода кој се разликува од водата во останатите базени, бидејќи бањските центри користат лековити води;
- » Регულიрање на тарифникот за утврдување на висината на надоместоците за издавање на дозволи, концесии за детални геолошки истражувања и концесии на експлоатација на минерални сировини, земајќи ја предвид здравствената дејност која ја обавуваат бањските центри.

Од друга страна, регулирањето на бањските центри и спа туризмот треба да биде вклучено и во Законот за туристичка дејност и Законот за угостителска дејност. Во земјите од регионот природните лекувалишта покрај здравствени установи се користат и како значајни туристички центри (спа и велнес центри), поради тоа што овие природни лекувалишта користат природен фактор – минерални води за кои се плаќа соодветна концесија што е утврдена од надлежните органи. Ова се смета за сериозен проблем што оневозможува овој сегмент на туристичка услуга бањските центри да го нудат и дополнително да го развиваат.

2. Мерки и препораки за идна промоција на бањските центри

Во студијата е направена туристичка валоризација на бањските центри во Република Северна Македонија. Промоцијата на бањските центри во земјата може да биде направена на неколку начини и тоа:

- » Меѓународна промоција преку учество на саеми за туризам и спа со заедничка понуда на бањските центри од земјата;
- » Промоција на официјалната веб страна за туристичка промоција на Република Северна Македонија и Агенција за промоција и поддршка на туризмот (АППТ);
- » Изработка на промотивни материјали како брошури и туристички водичи до бањските центри во земјата;
- » Регионална промоција, преку членство во регионални и континентални спа

асоцијации; и

» Локална промоција, преку официјалните веб страни на општините, регионите и бањските центри.

Од друга страна, оваа Студија која има за цел анализа на спа туризмот, може да биде дистрибуирана и понудена на домашните и странските инвеститори кои се заинтересирани да инвестираат во потенцијалните и постоечките бањски центри преку електронските медиуми, поставување на официјалните веб страни на институциите, социјални мрежи, распространување во печатен формат на меѓународни саеми за туризам, меѓународни конференции и конвенции, бизнис состаноци, преку меѓународни здруженија и асоцијации за спа туризам, амбасади и конзуларни претставништва и др.

3. Потенцијални локации за изградба на бањски центри

Во воведниот дел на Студијата, беше потенцирано, дека во Република Северна Македонија бројот на термоминерални извори изнесува над шеесетина, а за туристички и здравствени потреби, односно бањски центри се користат 8.

Табела 17. Регистар на договори за концесија за експлоатација на минерални сировини 2016 година

Ред. бр.	Вид на минерална сировина	Локалитет	Општина	Регион
1	Термоминерална вода	Кисела Вода, с. Мрежичко Римјанка	Кавадарци	Вардарски
2	Термоминерална вода	Бањски рид - Катланово	Петровец	Скопски
3	Термоминерална вода	с. Долно Косоврасти	Дебар	Југозападен
4	Термоминерална вода	с. Бањиште	Дебар	Југозападен
5	Термоминерална вода	Здравевци (Добра)	Кратово	Североисточен
6	Термоминерална вода	с. Проевце	Куманово	Североисточен
7	Термоминерална и термална вода	Рудо поле, с. Стрновец	Старо Нагоричане	Североисточен
8	Геотермална вода	Смоквица	Гевгелија	Југоисточен
9	Геотермална вода	с. Банско	Струмица	Југоисточен
10	Термоминерална вода	Негорски Бањи, с. Негорци	Гевгелија	Југоисточен
11	Геотермална вода	с. Негорци	Гевгелија	Југоисточен
12	Термоминерална вода	Виничка Вада	Кочани	Источен
13	Термоминерална вода	Кежовица и Лци	Штип	Источен
14	Геотермална вода	Истибања	Виница	Источен
15	Геотермална вода	Д. Подлог - Бања	Кочани	Источен

Според Регистарот на договори за концесија за експлоатација на минерални сировини на Министерството за економија од 2016 година, во Република Северна Македонија постојат концесии за 15 геотермални и термоминерални води. Од нив, 4 локации се наоѓаат во Источниот регион, 4 во Југоисточниот регион, 3 во Североисточниот регион, две во Југозападниот и по една во Скопскиот и Вардарскиот регион.

Теренските истражувања за потребите на Студијата кои треба да ги утврдат потенцијалите локации за изградба на идни бањски центри во Република Северна Македонија се следните:

- » **Здравевци.** Изворот именуван како Тополовиќ е лоциран во чиста еколошка средина, на падините на Осоговските планини и претставува дел од еден од најголемите геотермални системи во Република Северна Македонија - геотермалниот систем Здравевци, Кратовско. Овој извор се користи за флаширање на Добра вода.
- » **Истибања.** Селото Истибања се наоѓа на регионалниот пат Кочани - Делчево. Сместено е помеѓу коритото на реката Брегалница, оддалечено на 7 километри од Винаца и 10 километри од Кочани. Се смета за рамничарска населба, расположена на надморска височина од 380 метри. Познато е по термалните води кои извираат во близина, како и по многуте лековити билки во околината.
- » **Мрежичко.** Термалните извори во близина на село Мрежичко се познати од римско време, а овој извор се користи за флаширање на Кожувчанка. Селото е ридско, на надморска височина од 500 метри. Од градот Кавадарци во чија општина спаѓа, селото е оддалечено околу 30 километри
- » **Смоквица.** Селото Смоквица е рамничарско, сместено на надморска височина од 90 метри, а од градот Гевгелија е оддалечено 15 километри. Термалната вода во близина на селото во моментот се користи за загревање за оранжериското производство.
- » **Стрновац.** Во близина на селото Стрновац во општина Старо Нагоричане, на само 17 километри од градот Куманово има термоминерален извор, изграден базен, примитивни тушеви и соблекувални. Во летниот период има и сезонски угостителски објект. Асфалтирањето на пат до самиот базен би ја зголемил посетата.

Покрај овие потенцијални локации, во земјата постојат уште неколку кои во иднина би требало дополнително да бидат истражени и проучени (валоризирани), во однос на нивниот природен и туристички потенцијал и вклучување во спа туризмот.

4. Потенцијални локации за поставување на инфо табли и патокази

Согласно Законот за безбедност на сообраќајот на патиштата, Министерството за транспорт и врски во соработка со Министерството за внатрешни работи има изготвено Правилник за сообраќајни знаци, опрема и сигнализација. Според овој Правилник, туристичките знаци и останата сигнализација се наменети за известување на учесниците во сообраќајот за културните, историските, природните и туристичките знаменитости и останатите објекти и содржини во населените места.

Во однос на туристичките патни знаци наменети за бањските центри, во моментот постојат патни знаци кои ги означуваат Катлановската и Негорската бања (поставени на меѓународниот патнен правец E75), како и знаци за Кумановска бања (поставени во градот Куманово), а за Бањата во село Бање (општина Чешиново-Облешево), патен знак кој е поставен на регионалниот пат Кочани-Штип.

Истражувањата за потребите на оваа студија, покажаа дека е потребна подобра патна сигнализација и означување на бањските центри во земјата, како и замена на постоечките и стари табели со нови. Препорака е поставување на патни знаци за бањите на повеќе локации, кои би ги одбележале приодите до бањските центри, како:

- » Бања Банско
- » Кумановска бања
- » Кежовица
- » Кочанска бања

Негорска бања. Поставување на патна сигнализација на следните локации:

- » Знаци пред вртење кон Негорски Бањи на локален пат Гевгелија - Негорци (на двата влезови од лева и десна страна)
- » Знак на кружен тек во Негорци

- » Знаци во околина на село Прдејци за усмерување на патници веднаш по излезот од Автопат Пријателство
- » Знаци во Гевгелија од излез од Автопат Пријателство до кружен тек на Булевар Гевгелија за вртење на десно кон Негорски Бањи
- » Знаци веднаш по излез од автопат Пријателство пред влез во Гевгелија за усмерување кон булевар Гевгелија
- » На автопат Пријателство пред влез во Гевгелија од лева и од десна страна
- » На автопат Пријателство пред влез во село Прдејци од лева и десна страна
- » На Автопат Пријателство кај село Смоквица на правец Скопје-Гевгелија и при влез во автопат
- » На Автопат Пријателство на патот од Струмица, Валандово кон Гевгелија
- » На автопат Пријателство кај Велес И Демир Капија на правец Скопје - Гевгелија

Катлановска бања. Поставување на патна сигнализација на следните локации: Куманово, клучка кај Миладиновци, на влезовите во Скопје.

Дебарски бањи. Поставување на патна сигнализација на следните локации: Граничен Премин Кафасан кон Струга, Граничен премин Блато кон Дебар, патен правец Охрид-Струга, патен правец Гостивар-Маврово.

Подобрување на патната сигнализација би допринела за зголемување на посетеноста, промоција на бањските центри и подобра навигација во просторот од страна на посетителите, пред се меѓународните патувања и странските туристи.

Прашалник за бањските центри

1	Бањски центар	
2	Сместувачки капацитети	Соби - Легла -
3	Конференциска сала (капацитет)	
4	Ресторански капацитет	Маси - Седишта -
5	Соработка со Фонд за здравствено осигурување на СРМ	Да Не
6	Медицински центар	Физикална медицина Рехабилитација Друго -
7	Која дијагноза најмногу се третира во бањскиот центар	
8	Основни бањски услуги (Капење)	Када Купатило/туш Базен Сауна Турска бања Џакузи Друго -
9	Дополнителни СПА услуги	Масажи Фитнес Третмани за убавина/слабеење Понуда на пакет услуги за единечна цена Друго -
10	Капацитет на изворите (л/сек)	
11	Температура на водата (°C)	
12	Паркинг (капацитет/возила)	
13	Дополнителни активности	Организирани екскурзии или настани Анимација на посетителите Спортски активности Друго -
14	Потенцијални локации за поставување на инфо табли и патокази	
15	Препораки за промоција на бањските центри	
16	Препораки за усогласување на законската регулатива	
	Дата, Составил	

- » Alonso-Álvarez, L. (2012) The value of water: the origins and expansion of thermal tourism in Spain, 1750–2010. *Journal of Tourism History*, 4(1), pp. 15-34.
- » Bartoluci, M., Birkić, D. (2011) Upravljanje kvalitetom ljudskih resursa u zdravstvenom turizmu. *Acta Turistica Nova*, 5(1), pp. 1-142.
- » European Spas Association (2014) Balneotherapy care in spas and health resorts in Europe. Brussels: European Spas Association.
- » Frost, G. (2004) The spa as a model of optimal healing environment. *The journal of alternative and complementary medicine*, 10(1), pp.85-92.
- » Global Wellness Institute (2018) Global Wellness Economy Monitor. Miami: Global Wellness Institute.
- » Granville, A. (1841) The spas of England. London: Henry Colburn Publisher.
- » Lawrence, L.R., Stoyanov, B. (1996) Geothermal opportunities in Eastern Europe, a survey. Alexandria: Bob Lawrence & Associates.
- » Long, P., Palmer, N. (2008) Royal Tourism: Excursions Around Monarchy. Bristol: Channel View Publications.
- » Lund, W.J. (1996) Balneological use of thermal and mineral waters in the U.S.A. *Geothermics*, 4(1), pp. 103-147.
- » Lund, W.J., (2009) Balneological use of thermal waters. International geothermal days Conference and Summer School, Slovakia.
- » Mitrović, G. (2015) Architecture in the spas of Serbia – the 19th and the first half of the 20th century. Belgrade: University of Belgrade.
- » Oğuz, D., Külekci, Ö, Akpinar, N. (2010) The contribution of thermal sources to tourism development: A case study from Çankiri Çavundur, Turkey. *Scientific Research and Essays*, 5(8), pp. 819-825.
- » Papic, P. (2016) Mineral and Thermal Waters of Southeastern Europe. Cham: Springer.
- » Puczkó, L., Smith, M. (2009) Health and wellness tourism. Oxford: Elsevier.
- » Raj, G.P. (2009) Tourism marketing and management. Delhi: Manglam Publications.
- » UNWTO (2019) International Tourism Highlights, 2019 Edition. Madrid: UNWTO.
- » Воденска, М. (2005) Основи на туризма. София: Матком.
- » Државен завод за статистика (2018) Регионите во Република Македонија, 2018. Скопје: Државен завод за статистика.
- » Државен завод за статистика (2019) Статистички годишник на Република Северна Македонија 2019, Туризам во Република Северна Македонија 2008-2018. Скопје: Државен завод за статистика.
- » Ѓуровски, С. (2009) Општина Старо Нагоричане - водич. Општина Старо Нагоричане.
- » Закон за автокампови (2013) Службен весник на СРМ, бр. 13.
- » Закон за заштита на културното наследство (2004) Службен весник на СРМ, бр. 20.
- » Закон за заштита на природата (2004) Службен весник на СРМ, бр. 67.
- » Закон за здравствена заштита (2012) Службен весник на РМ, бр. 43.
- » Закон за концесии и јавно-приватно партнерство (2012) Службен весник на СРМ, бр. 6.
- » Закон за минерални сировини (2012) Службен весник на РМ, бр. 136.
- » Закон за основање Агенција за промоција и поддршка на туризмот (2008) Службен весник на СРМ, бр. 103.
- » Закон за планински патеки (2014) Службен весник на СРМ, бр. 38.
- » Закон за такса за привремен престој (1996) Службен весник на РМ, бр. 19.
- » Закон за туристичка дејност (2004) Службен весник на СРМ, бр. 62.
- » Закон за туристички развојни зони (2012) Службен весник на СРМ, бр. 141.
- » Закон за угостителска дејност (2004) Службен весник на СРМ, бр. 62.
- » Здравствена работна организација (1981) Дебарски бањи – Дебар. Дебар: Здравствена работна организација.

- » Йорданов, Й. (2009) Здравен и Спа-Медицински туризъм. София: ПАЛ.
- » Јанчев, М. (2012) Одредување на потеклото на термоминералните води на Кожуф планина со примена на стабилните изотопи на кислород и водород. Штип: УГД.
- » Јовановиќ, П. (1928) Катлановска бања. Скопље: Штампарија Крајничанац.
- » Кол & Партнер (2016) Национална стратегија за развој на туризмот на Република Македонија 2016-2020. Скопје: Министерство за економија.
- » Мариноски, Н. (2006) Туристичка географија. Охрид: ФТУ.
- » Методијески, Д. (2019) Туристичка политика. Штип: УГД.
- » Милевски, И. (2012) Термоминералните извори во североисточна Македонија – идни спа-центри? [Онлајн]. Достапно на: <http://www.igeografija.mk/Portal/?p=1222> (Пристапено: 15 Јуни 2019)
- » Министерство за животна средина и просторно планирање (2004) Просторен план на Република Македонија – Стратегија за просторен развој. Скопје: Министерство за животна средина и просторно планирање.
- » Министерство за здравство и АППТРМ (2012) Национална стратегија за здравствен туризам на Република Македонија, 2012-2018. Скопје: Министерство за здравство и АППТРМ.
- » Недков, В., Чанев, Р. (1970) Бања Кежовица. Штип: Градска бања Кежовица.
- » Радуловиќ, Р. (1993) Катлановска Бања. Скопје.
- » Стојмилов, А., Апостоловска-Тошевска, Б. (2016) Социоекономска географија на Република Македонија. Скопје: УКИМ.
- » Тасева, С., Секулов, В. (2018) Големата бања од доцноримското термално лекувалиште во с. Банско. Скопје: Управа за заштита на културното наследство.
- » Ташков, Н., Методијески, Д. (2014) Термален туризам. Штип: УГД.
- » Трајковски, П. (1999) Кумановска Бања и термоминералните води во Кумановскиот крај. Куманово: Друштво на писатели.
- » УНДП (2017) Концепт анализи за изводливост и прелиминарни дизајни за спа и велнес центри во Општината Чешиново – Облешево. Скопје: УНДП.
- » Цапа, Б. (2013) Улогата на туризмот во локалниот економски развој на општина Дебар. Скопје: УКИМ.
- » Центар за развој на Вардарски регион (2015) Програма за развој на Вардарски регион 2015-2019. Велес: Центар за развој на Вардарски регион.
- » Центар за развој на Источен регион (2015) Програма за развој на Источен регион 2015-2019. Штип: Центар за развој на Источен регион.
- » Центар за развој на Југозападен регион (2015) Програма за развој на Југозападен регион 2015-2019. Охрид: Центар за развој на Југозападен регион.
- » Центар за развој на Југоисточен плански регион (2016) Водич за инвестирање во југоисточниот плански регион. Струмица: Центар за развој на Југоисточен плански регион.
- » Центар за развој на Југоисточен регион (2015) Програма за развој на Југоисточен регион 2015-2019. Струмица: Центар за развој на Југоисточен регион.
- » Центар за развој на Североисточен плански регион (2011) Студија за оптимално искористување на геотермалните води за развој на туризмот и земјоделието во Североисточниот плански регион. Куманово: Центар за развој на Североисточен плански регион.
- » Центар за развој на Североисточен регион (2015) Програма за развој на Североисточен регион 2015-2019. Куманово: Центар за развој на Североисточен регион.
- » Центар за развој на Скопски регион (2015) Програма за развој на Скопски регион 2015-2019. Скопје: Центар за развој на Скопски регион.

<http://www.katlanovskaspa.com/>

<http://www.negorskibanji.com.mk/>

<http://bdcapa.com.mk/>

